

Přítomnost

R O Č N I K V.

V P R A Z E 25. Ř Í J N A 1928.

Č Í S L O 42.

Nám ni budoucím.

(Jubilejní rozjímání nepolitického občana.)

Pravdaže člověk ví: stárneš a sestárneš. Ale obyčejně si při tom nepředstaví než jakousi nezávaznou beletrii o pomyslném starém pánu na procházce: jakoby nemínil sebe sama, nýbrž jen tak obecně, že ten čas letí.

Ovšem, stane se, a člověk si doopravdy uvědomí, ten starý pán, to budeš ty, jak tě tu vidím s tou tvou rozehrátou existencí v plném chodu, s jejími vzteky a gusty, s tamtím chlapem v žaludku, s touhle ženou v srdci. Docela vážně ty, totiž: studené ruce a krátký dech. Za nic ne si vzpomenout, jak jenom se ten chlap tenkrát jmenoval. Nikterak si nepamatoval, za koho že se to vdává její vnučka. Ne a ne rozeznat, kdo tě to vlastně potkal a oslovuje: staříčkový Rutte či velebný kmet Peroutka.

To si tedy člověk uvědomí, třeba když náhodou přišel příliš brzy do divadla. Přešel jsem začátek o půl osmé, zbývalo třicet minut prázdnoty sotva využitelné, půlhodinová díra v životě, nevyplněná než čekáním na chodníku starší ulice, předválečně maloměstské, kde takřka republika ještě nepropukla. Prošel jsem se po ní při měsíčku předjarního večera. Barokní kostelík a sousední stará průčelí číselá ospalou provinciální sirobou, jakobychoť ještě byli v Rakousku. Tudy mě chůva v drdole a mnoha sukních vodívala na procházku, mimo chocholátý klobouk strážníkův, nad nímž se leskl bodák stanného práva. Vdechl jsem snový dětský stesk prvního, neumělého národního uvědomění: jak jsem nemohl pochopit z chůviny řeči, když jsem Čech, proč jsem zároveň Rakušan. Proč pan dvorní rada Merwart z místodržitelství, který je Rakušan, přec nemusí být Čech. A proč pan setník Sauer von Nordendorf, taky Rakušan, nesmí být Čech. Proč na Hradčanech nikdo nebydlí, proč chůva má trikoloru pečlivě skrytou pod límcem svého žakýtku, proč se chodí na Bílou Horu, když jsme tam byli bití. Vzduch elegicky zachutnal Benešem Třebízským. Bylo slyšet, jak čas teče řečištěm této ulice, po barokním náplavu protireformace, přes fossilní vidinu strážníkovy kohoutího chocholu, z bezedna do bezedna. Můj stín vedle mě, cestou po zahradní zdi, udiven stanul, když vkročil na plakát nevím už kolikátých P. V. V. Hučící čas přeje mi se vzdemul a pokropil mě živou vodou přítomnosti.

Protireformace, pan Merwart, chůva, chocholátý — kde pak! P. V. V.!

R. Č. S.!

Tamhle byla na trafice. Auto frklo mimo a svítilo na své číslo s jejím monogramem. Hradčany jsou obydleny. Naproti kostelíku stojí divadlo moderní mládeže, kam jdu. Čas jaře po něm šplýchnul a zamířil — kam?

Na zdi můj stín sestárl v dědečka. Vyloženě, tohle jsem já, jak asi budu vypadat na stará kolena. Jak asi bude vypadat tahle ulice? Jak to bude vypadat v tomto městě a v tomto státě?

Odhadl jsem si, dost optimisticky, věk, jehož bych se pravděpodobně mohl dožít, a shledal jsem, že tedy umřu bohdá někdy okolo roku 1960. Všiml jsem si, že jsem už překročil půli svého života, a přišlo mi představit si nějak tu druhou. Řekněme, takhle 1958, to bude čtyřicet let od převratu, co pak bych si tak přál do té doby?

Ano: čeho bych se rád ještě dožil?

*

Co na mně jest, když si vzpomenu na Rakousko, dnes mi R. Č. S. připadá trochu jako sen, hlavní výhra, Jak Jaromíl k štěstí přišel. Při vši každodennosti, ještě jsem se toho fakta nedosytil, je ve mně vždy přítomno, každý dvacetihaléř a každá známka ještě ke mně mluví: tichounce, ale nepřeslechne se. Hrozně rád patřím ke generaci šťastných parvenuů velikého dějinného okamžiku, jaký se nevrací po staletí. Je úžasně sladké, že byl člověk při tom, na svoje oči uviděl a na vlastní kůži prožil obnovu života tak pronikavou, jakoby se v jistém slova smysle byl narodil podruhé. Je nesmírné zadostiučinění vzpomínat, odkud jsme to vyvázli, připomenout si starou, sloupnutou a odhozenou kůži své praexistence.

Za nic na světě bych nechtěl zpět své mládí.

Republika by měla uzákoněním pro věčné časy uchovávat na živu nějaké procento pamětníků starého Rakouska, aby příštím pokolením názorně dosvědčovali, jaké to bylo drobné, trudné, utahené a utahané bytí. Kdyby měla ještě více vad a nedostatků, nežli má, je to nebe a dudy. Nenávídím laciné štourání, co všecko »za Rakouska nebylo«. Za Rakouska se držela chci říci ústa, dnes někdo si ji otvírá na ty, kteří mu to teprve vybojovali.

A nenávídím bursu zásluh. Není horší prostituce, než prostituce zásluh. Z duše nenávídím spekulace à la baisse s legendami, jež jimi jsou či nejsou podle okamžitého politického zájmu.

Ale k smrti nenávídím ohrnovat nos na muže, kteří očividně a nepopíratelně, ať už dejme tomu příznivou shodou okolností či z plnosti své převahy, byli nástrojem osudu; vykonavateli zdaru; muži, do nichž vstoupily dějiny.

Především ten, kdo z jedinečných sil své osobnosti vzal na sebe břímě vůdčí: iniciativu ke všemu a zodpovědnost za vše. Kritisuj si ho kdokoli sebe střízlivěji: ani jeden před ním nepočínal tak s holýma rukama z ničeho, aby udělal všechno. Hus, jenž stvořil učení, nestvořil Husity, Žižka, jenž je stvořil, nestvořil stát, stát stvořil teprve Jiří z Poděbrad. Bylo na tři fáse potřebí tří geniů valně odlišných. Nám byly zhuštěny v jediný fenomén. Není možno, jsem-li politicky příčetný, nevzdati se velikosti tohoto fakta. A není možno, jsem-li přístupten kráse tvůrčího dění, nemilovat toho, jenž je ztělesnil.

Není vůbec možno, mám-li občanskou sebeúctu, míti zlou vůli ke hlavě státu, i kdyby jí byl někdo méně významný. Jeden a jedno musí být nedotknutelné, všem a za všechny.

Jsme přece jinak tak nedůtkliví, až do té kopané.

Nuže toho se chci tedy dožít: aby nám tento stát přešel do krve. Do morku našich kostí: civis čechoslovacis sum.

*

A abychom si odvykli státu zneužívat. Jedni všechno na něho strkat, druzí dělat si z toho svůj vliv. Stát není chuva ani platidlo. Ani pojišťovna. Budiž mi prominuto, pakliže se mýlím, nejsou politik ani národohospodář: ale musí, na příklad, stát opravdu doplatit na cukr svých občanů? Občané američtí kdysi, když jim jejich poslední král vnutil předražený čaj, přestali jej pít.

Je mnoho a mnoho věcí, na něž stát v tomto desetiletí doplatil. Hmotně i mravně.

Rád bych se dožil, abychom si odvykli brát ze svého státního kapitálu, hmotného i mravního.

*

U nás vůbec mravním kapitálem se úžasně plýtvá. Proto je ho tak málo. Kde kdo řekl už o kde kom, že je bezcharakterní chlap. Naše politická polemika vypěstila jednoduchý (a sebevražedný) systém, jak ničit důvěru v lidi. Podle zásady obecně užívané každý odpůrce je darebák. Tenhle mravní kokainismus jen zhoršila záplata tiskového soudu: seřela poslední rozdíl mezi seriosní a neseriosní polemikou. Díky tomu pomalu dnes už každé mravní rozhořčení samo je předem podezřelé. Mravní hodnoty se kompromitují a zamlžují povrchní eskamotáží. Čapek jednou rozebral eskamotáž s pojmem »kompromis«, Peroutka mimo jiné »revolučnost« a »pokrok«, Poláček založil svůj publicistický úspěch na parodii politické fráze. Zažili jsme typický protiklad dvou případů v umělecké kritice: kritik byl odsouzen pro nepříznivou kritiku. Svoboda kritiky byla porušena hrubou právní mechanisací. Jiný kritik byl žalován pro křivé obvinění, k němuž se ve své funkci dal ukvapeně strhnouti. Jeho přátelé zdvihli pokřik, že je ohrožena svoboda kritiky. Jistý publicista smínil tyto dva případy: šofér někoho přešel a uprchl nezjištěn. Výhybkář, zatčený pro železniční neštěstí, které zavinil, chtěl se oběsit. Tudíž, ten výhybkář je charakter. Důkaz: šofér se zbaběle vyhnul zodpovědnosti, výhybkář hrdinně chtěl odpykat svou vinu. Ve skutečnosti šofér těžil ze své anonymity, kdežto výhybkář přirozeně ze žádné anonymity těžit nemohl. Tyto dva případy jsou nesouměřitelné, a když někdo si zoufá nad svou zničenou existencí, nesluší z toho vyvozovati, že jsou železničáři jako takoví lepší lidé, než jiní. Ale ovšem jsou příslušníky té politické strany, v jejímž deníku se toto četlo.

To jsou maličkosti, pouhé příznaky obecné neurčitosti, v jaké tone naše občanská morálka. Chceme se stydět vždycky jen za jiné. Když se, vzácný případ, kdosi loyálně zachoval k odpůrci, bylo to posouzeno jako — charakterová slabost a politický štych.

Měl by zas jednou někdo dělat národní svědomí. Hledá se český Karl Kraus. — Mluvílo se svého času o jakési budoucí mravní maffii. Měla by plné ruce práce.

Zkrátka, chci se dožít, aby začal u nás fair play.

*

Tudíž se chci dožít zrušení vázaných kandidátek a nucené volby. To je uzákoněná unfair play. Chci volit muže, k nimž mám důvěru, ne adresář politických podniků a mravních věřitelů strany. Snad by se pak, mimo jiné, ukázalo, že netřeba, by parlament byl tak početný. Zdárně zmenšen, měl by dosti místa v budově,

do níž se nastěhoval tak trochu jako ten ježek z bajky. A pro své pohodlí nevypichoval by z ní, v jubilejním roce, Státní galerii do podnájmu. Ale z peněz, uspořené mimo to i na adaptacích, určených starou budovu zkazit, dal by jí krásnou novou. Při jejím otevření vzdal by skrze své členy zvláštním projevem úctu duchové, nepolitické práci. Dostálku, pojd'.

*

Ano, chci se rozhodně dožít, aby Dostálek šel.

Ocitli jsme se vývojem věcí v prapodivné situaci, velmi ojedinělé na tomto starém a nikoli neušlechtilém kontinentě: Politika tohoto národa jde proti kultuře tohoto národa. Odborné vzdělání a kulturní kompetence jsou zakřikovány, aby se nepletly do toho, čemu politikové nerozumějí. Politikové s rozhořčením protestují, aby nebyli zaměňováni s inteligenty, a vši mocí (jíž mají dosti) přesvědčují veřejnost, že jejich činnost je přísně nekulturní. Horlivým těmto snahám, ač jich nejsou účastní politikové všichni, kyne úspěch. Demokracie tohoto národa, založená historiky, filology, básníky a herci, bouří se proti svému nízkému původu. Nejkrásnější umělecké instituci, kterou máme, Národnímu Divadlu, vládne po celé prvé desetiletí samostatnosti politické gremium. Podle klíče. A bylo zapotřebí »Kotvy«, aby Frabša přestal dělat nohy Ostrčilovi a Hilarovi.

Chci se dožít, Pane Bože, aby v národě, k němuž se vláda jeho věcí vrátila, ke kulturním lidem se vrátila vláda věcí kulturních. A snad časem také nějaký inteligent bude zdravému rozumu politickému smět přispět nějakým tím věděním a nějakou tou myšlenkou při práci pro blaho státu.

*

Tenhle poměr politiky ke kultuře je patrně úkaz porušené duševní rovnováhy v národě. Konečně, jaký div. Bylo toho na nás trochu mnoho najednou. Po tak zvaných dětských nemocech republiky tahle pubertní nerovnováha snad je příznak jejich klackovských let. A možná, že inteligence včas neprojevila dost občanské pohotovosti. Místo toho ideově a literárně dělala s sebou, ne bez povrchnosti, politickou módu. Také ona pozbyla na čas duševní rovnováhy.

Nikdo si to neodskákal hůře, než stavovský blok inteligence, zasazený do veřejné správy: státní zaměstnanci. (A s nimi, jako takoví, za jejich vysvědčení pykali i lidé bez něho.) Státní zaměstnanci, hodinový stroj republiky.

Tento stroj dodnes všelijak hrká a rád se někdy zpožduje.

Myslím, že zaryjí trochu do hodinářů. Napřed do něho nastrkali spoustu koleček, která potom cestou restrikce zase pracně (a ne vždy čistě) vyndávali. Zatížili krutou nucenou půjčkou mravní úvěr státu: rušice právní záruku základního pojmu »definitiva«, dělali z republiky nespolehlivou právní osobu, která je schopna nestát ve slově a smlouvě. Mezitím jej, ten stroj, nivelisovali, proletarisovali, politisovali, tyranisovali, terorisovali. Sotva s kým ve státě se jednalo tak hanebně, jako se státními zaměstnanci. Všemi způsoby státní zaměstnanec byl demoralisován a depravován, zlehčován a přetěžován.

Nicméně stroj šel a jde. Je to zázrak.

Jde ovšem všelijak. Pomalu a mrzutě. Je úžasně nevrlý. Nebývá radost jednat s čsl. úřadem. Ale je radost jím být?

Kapitola nad jiné horká: soudci. Napravte věci, než zkazíte lidi. Ohromný fond autority je v nebezpečí. Zkáza tří politických stran byla by nic proti téhle katastrofě.

Chci se dožít, až bude radost jednat s čs. úřadem.
A nějakého toho organizačního genia.

*

Čs. úřad je nevrlý, jako člověk se špatným zažíváním. Ale náš celý národ je nevrlý jako člověk se špatným zažíváním. Vyjma o sletě (kdy i v elektrice jsme přívětiví) neznám nevrlejšího národa. Není nevrlost základní tón našich novin, ulic i konverzací? Jeden pozorovatel mi jednou řekl: »Dejte si pozor, kolikrát na ulici uslyšíte v hovoru mimojdoucích větu: to není pravda. Všude jinde se říká: snad se mýlíte. Jedna francouzská spisovatelka se divila, že lidé do ní strkají, aniž pronesou omluvu. Ve skutečnosti se za to na ni neutrhli jen proto, poněvadž se cítí dobře vychováni. Ve veřejném životě však neutrhnutí se, platí za vychování špatné. Byl kdysi kdesi vynalezen termín »Hulvátov«. Naše poměry se v něm zrcadlily — proti své vůli. Ministr uražen vrátil darovanou památku městu, v jehož ulicích zneužil své úřední moci ve prospěch své strany. Ředitelství zemského ústavu rok nechalo čekat jistou korporaci na příkré odmítnutí, politické gremium jednoduše ignorovalo hromadný projev předních uměleckých sdružení.

Jaké pak mravokárné škarohlídství. Prostě snad ta klackovská léta. Ale protratí se zbytečné energie a nervů tímhle věčným vnitřním třením v chodu československého žití. Patří na ně olej občanské zdvořilosti. Zdvořilost jest něco, co nepozůstává jen ze slov. Jsou v ní i loyality a ochota. Z nich kvete občanský humor. Kdy už ho budeme mít?

*

Řekl mi jednou ten pozorovatel: »U nás mají vždycky sto důvodů, proč něco nejde. V Americe mají jen jeden, pro který to jde«. Když u nás někdo začne nějakou věc, ihned pět jiných přiskočí, ne aby mu pomohli, ale aby uplatnili své zájmy nebo svou moc. Aby mu tu věc nenechali, aby ji připodobnili k obrazu svému. To je oblíbená forma naší občanské ochoty. Existuje řada zařízení, i zákonů, které jsou něčím docela jiným, než čím původně měly být. Nejstarší z nich je, tuším, sám senát. Nebudu je po řadě jmenovat. Ale celkem si musíme dát pozor, chceme-li, dejme tomu, reformu středních škol, aby z toho na konec nebylo třeba dobytí pojištění. Jsme virtuosové v mrzačení projektů a ne jednou honosně budujeme trosky na troskách. Potřebujeme cílevědomého pokolení loyálních lidí. Dožijí se ho?

*

To pokolení (ono jednou přijde!) bude důkladnější a rychlejší při tom než my, nezátížené zlovykem, pohodlně si zjednodušovat složité věci a malicherně komplikovat ty nejjednodušší. O to světovější než my, o méně se bude starat o svou světovost. S půvabem sebejistoty podá Evropě náš kulturní přínos, jenž je našim posláním a raison d'être. Ba dokonce třeba vyhraje na Olympiadě.

Doufám, že to bude pokolení československé, totiž smíšené krve.

*

To už budeme, stíne můj, opřený ve svitu měsíčním o zahradní zeď této ospalé uličky, ve vlastním automo-

bile (jako každý) jezdit po skvělém asfaltu výtečných silnic československých.

*

A nebudeme se už stydět za vzhled českých osad před výstavnou čistotou osad německých. —

Baže, nejsme v republice sami.

Bohužel? Na štěstí?

Průmyslová statistika ukazuje, oč bychom byli chudší bez Němců. A nezpýchneme tak snadno vedle nich, nýbrž se občas musíme trochu sebrat. Mezi námi, stíne můj, tento zdatný lid je, obávám se, občanský nadanější, než my, třeba do nedávna jevil ještě naprostou naivitu politickou. Chci se dožít, aby drahocenná hřivna tohoto nadání byla republice získána cele a srdečně. Musí se vyrůst z předválečné mentality jazykového boje a nápisového hnidopišství k posilující občanské soutěži, taktní a hbité administrativě. Ničím stát lépe neimponuje obyvatelům, než jejich vlastní prosperitou. Ta z nich udělá občany. Jsme zatím v uplatňování autority ještě začátečníci, hned ukážeme pádnou pravici, a hned ji zase schováme. (Jak to vlastně bylo s Mariánskými Lázněmi?) Uváží-li se k tomu, že všechny chyby, jež na sobě pášeme, současně pášeme na Němcích, tedy je věru co napravovat. Vždyť jsme to zkusili na Slovensku. Co vše byli bychom si uspořili, kdybychom byli měli takt! Tomuto lidu, jiskrnějšímu a půvabnějšímu nás, je vrozen savoir vivre. Učme se od nich, učice je. Neumějí, pochopitelně, ještě skoro nic, ale mají nadání ke všemu, jak ukazují na skvělých jednotlivcích. Možná, kdo ví, jsou náš plemenný fond obrozovací, a snad jednou vznikne národnost československá. Mimo jiné, jaká by to byla zvučná obnova pro naši mateřštinu! Ale mně postačí se dožít, aby každý Slovák vskutku mluvil slovensky.

Upřímný mír českoněmecký a slovenské Slovensko: pak bych, okolo roku 1960, umřel bezpečně o naši budoucnost. A to je moje sobecké přání.

*

Patřilo by k tomu ještě silné vylepšení sociální. U nás to znamená pozdvihnout nejen dělníka, ale i všechny tak zvané střední vrstvy; socialismus, pokud jde proti nim, se mýlí o patro. Náš národní životní standard není ještě dosti vysoký, abychom si dopřáli přepychu, jej bořit. Jsme naopak stále před rozporem: jak lépe žít — a současně strádat. Namnoze úroveň se zvyšuje, aniž se zvyšují příjmy. Tento národ, v podstatě nuzný, rád žije nad svoje poměry. Jevíme nesolidní sklon k fórismu — i v sociální otázce.

Pokud pak běží o komunismus: nikde komuna tak neselhala, jako v komunální politice. Naši komunisté, vyloučivše kde koho opravdovějšího, především jsou hluboko pod úrovní seriosního komunismu a ve svém dnešním úpadku vůbec neplodné procento národa: nepůsobí již ani jako sociální korektiv. I A. A. náda Spásy je užitečnější než oni. Politicky pak, jaký je to raison d'être, revoluce pro revoluci? Kdo mi chce sáhnout na tenhle náš mladý stát, je můj nepřítel.

*

Dvacátého osmého října 1958, nebude-li pršet, pojedu se lacině v taxíku krásnou Velikou Prahou. Dám si ji celou ukázat od roztomilého šoféra, podrobně obzvalého všady ve městě.

Ten šofér se ještě nenarodil. Ten laciný taxík také ne.

Ta Praha také ne.

Ale pro Boha vás prosím, lidé, nezkažte nám ji! Máme jen jednu Prahu. Zajisté rád bych se dožil někde o l i k a velkoměst v republice. Ale spokojím se krásnou Velikou Prahou, která by si nemusila vyčítat, že jediný skutečný sloh jí dali, ve službách utiskovatelů, cizinci Luragho a Dienzenhoferové. Zatím nám ten neso- lidní sklon k fórismu staví sice betonovou, ale Potěm- kinskou vesnici barů, biografů a kaváren, any nově čtvrti po léta v blátě čekají na komunikace. Střed města znetvořen strupy nástaveb, otrásá se hrůznou tragedií nejapně uzákoněného stavebního ruchu. Dej nám, Pa- ne Bože, pár technických geniů, je nejvýše na čase. A pár architektů, v hodině dvanácté. A pár geniálních zákonodárců, potřebujeme jich jako soli.

A pár mecenášů. Půl Ženevy je vystaveno z velikých darů a odkazů. Kdo Praze co odkáže, krom ostudy a dluhů?

*

Vůbec, mecenáši: species, jaká se u nás nevyskytuje. Vymřela, zdá se, s Hlávky a Lanny. Chtěl bych se do- žít nějaké nové generace mecenášů. Jeden by nám da- roval novou vzornou Všeobecnou nemocnici. Druhý novou konservatoř, třetí novou budovu činoherní, čtvrtý podzemní dráhu, pátý by důstojnými obnosy vybavil omlazenou Akademii Umění, osamostatněnou od Věd. (Jimž neméně přeji ze srdce mecenáše šestého.) Vůbec, dovedl bych jich zaměstnat slušný počet. Zvlá- ště v sociální péči, která dělá, z nouze, desetinu toho, co by chtěla a měla.

*

Ovšem že: přání kopa, jako k Ježíšku. Ještě spousty věcí chtěl bych se dožít. Chci se dožít l e p š í h o ž i- v o t a v této zemi, v tomto národě a v tomto státě. A proč bych se nedožil?

Věřím totiž, že se dožiji: ne-li všeho, tedy mnohého. A mnohého, nač jsem nepřipadl, čeho netuším, a co bu- de k dobru. Kdo se dožil takového zázraku jako já, jako my, ten věří v zázraky. Století přede mnou a mou chůvou možná tudy šel na procházku starý skeptik Do- brovský. Nebo utlučený, upitý Thám. Kdyby se mohli přijít podívat! Staly se veliké věci s tímto lidem, a on sám skrze sebe je učinil. Vydal ze sebe mudrce a hrdi- ny, vůdce a tvůrce. Vydá zas. Nebuďme nespokojení, můj stíne. Ani těchto deset let rozkouzlení, starosti a trudů, svárů a bídy, neklidu a nejistoty neuplynulo na- darmo. V mrzutosti a obtížích, s křikem a láním, v ma- lověrném strachu i nebojácné pílí udělalo se veliké, ve- liké dílo. Houपालo se to s námi. Už nehoupe. Za klam- nou politickou clonou rostla a rostla práce. Dějiny se zase z veřejnosti odstěhovaly do škol, dílen, pracoven, úctáren, laboratoří. Aniž o nich víme, snad již se rodí a rostou příští mudrci a hrdinové, vůdci a tvůrci. Mož- ná, že je potkáváme, když, chrastíce penály, běží ze školy. Počkáme, uvidíme.

*

Ale toho osmadvacátého října 1958 at mi ten šofér neukazuje žádné pomníky žádných padlých ze žádné příští války. Mír, Pane Bože, mír! Mír! Mír!

Kdo ví, co je vojna, kdo ji viděl, nechce ji uvidět po- druhé. Není nesmyslnější procedury v dějinách. Tři- ceti let míru se chci dožít, a c věky at mě přežije. Toho osmadvacátého pak můj roztomilý šofér at za- staví před pomníky Václavovým a Husovým. Připra- vím si pro oba po kytičce, neboť jsem nikdy nechápal a do smrti nepochopím, proč by si přes dráhu staletí

a po staletích měli překážet dva svatí, dva tvůrci, z nichž každý byl ve své době svému národu tím, čeho bylo zapotřebí. (Když blíže pohledíte na ty dvě po- vahy, nevšimnete si, jak si jsou podobní?) Oba pro- nikali k posledním věcem národa, souviseli se samým věčným jeho životním nervem, nabití jeho nejhustší vitalitou k nejvyšší mravní síle. (A oba za to byli zra- zení a zavražděni týmž černým vzadu či s jeho po- mocí, jenž kráčí v našich stopách.) Nevím, jak nebrat si k srdci, oč jeden ze žaláře, ve tvář mukám ohněné zkázy, prosí však věrných Čechů, když se všemi svorně cítím, co zpívají druhému, od zadu probodenému, na prahu kostela, bratrskou rukou politického zájemce:

»Nám ni budoucím.«

*

Se všemi svorně —

Ten černý vzadu.

Jene i Václave, dejte mi dožít se svorností u nás.

Už aby jednou stará fráze o naší nesvornosti byla konečně jednou jenom frází. Ale zdá se našinci vro- zeno, zlostí nevidět les pro stromy a být na krev ura- žen tím, co náhodou jiný dovede lépe než my. Běda tomu, kdo má úspěch! Ihned běží bleďá závist vyjmout mrvu z oka jeho. Je spousta ideí v myšlenkovém cha- ose našem, které vznikly jenom proto, že někdo jiný měl ideu lepší. Neopakujme si zde známou psychologii závisti, ani dějiny nesvornosti. Ale ptal jsem se jednou významného muže, jenž zaštim pronásledoval muže slavného: »Co vám vlastně udělal?« — »Nic,« odvětil, »ale on je vůbec protivný.« Zarazil jsem se. I mně je mnoho lidí protivných. A nade vši pochybu mnoha li- dem a mnoha jsem protivný já. Kde vlastně, kon- krétně, je ten národ, jež dokázaně všichni milujeme? Prosím, žádné fráze o pilném rolníku, o dělníkových mozolech, o našem lidu. Navzdory všem těmto frázím je to pravda. Ve všem a ve všech — i v těch nejpro- tivnějších! — je něco mého. A něco ze všeho i ze všech, něco jejich je vždy přítomno ve mně. Napříč dějinami, od Sama po Masaryka, napříč zeměmi a společenskými vrstvami, čelem k zítřku, je solidarita. Nemám nikoho na světě. Ale mám tento národ, jeho jazyk a byt, dějinné vzpomínky, životní zájmy, vývo- jové touhy. Jeho existenční vůli a světlo jeho nadějí. Umřu okolo 1960. Ale my — nikdy, nikdy! Nám ni budoucím!

Edmond Konrád.

P O Z N Á M K Y

Prodaná nevěsta v Paříži.

V Paříži, v Comedie Française, budou hrát Smetanovu Pro- danou nevěstu; trvalo to hodně práce a velkou řadu let, než k tomu došlo; jméno Hlávko, jméno kněžny Metternichové se uvádí při vzpomínkách na ty marné pokusy dostat Prodanou nevěstu do Paříže; tehdy takové pokusy byly diktovány sna- hou ukázat světu, že v Čechách se kulturně, politicky intensiv- ně žije a pracuje; proto také Hlávka byl ochoten dát na tu věc částku, která by dnes byla hezkým jméním.

Jistě i dnes bylo nutno překonat mnoho překážek, než došlo k tomu, že stanoven termín generální zkoušky a slavnostní premiery Prodané nevěsty v Paříži; je to zejména pí Osuská, jejíž práci nutno uznati. Co se nepodařilo před desítkami let,

daří se dnes a to způsobem slavnostním; ve dnech 10. výročí převratových dnů z roku 1918; promluví při té příležitosti čsl. vyslanec v Paříži, Osuský a francouzský ministr školství Herriot.

Lidé u nás zahrnují vděčností Paříž, v níž po tolika letech zazní na jedné scéně Prodaná nevěsta, která zatím vrostla do českých srdcí a byla provozována s velkým úspěchem na celé řadě scén evropských. Vděční Čechoslováci uspořádají do Paříže jakési národní pouti; čsl. rozhlas se pokusí o přenos Prodané nevěsty z Paříže.

Jakoby české srdce chtělo říci Paříži: nevíte, jak jsme vám vděční za to, že se ujímáte našeho Smetany! Mimoděk vzniká otázka: je tu tak příliš velký závazek k vděčnosti? Jest Smetanovo dílo něčím, zač nutno v cizině orodovat? Náš kulturní život mnoho bral z kulturní Francie, z Paříže. Bral věci nadprůměrné, průměrné a i podprůměrné. Francie to považovala za něco samozřejmého; po právu. Je-li věc nadprůměrnou, pak najde si cestu i úspěch sama. Ale: Prodaná nevěsta do Paříže nevnikla; byla tedy dílem, které není možno považovati za nadprůměr? Ne; budeme spíše věřiti, že hudební Paříž nedovedla si všimati hudební tvorby v jiných zemích; snad tu hrály — podvědomě — roli i momenty politické; před válkou Čechy byly v celku ve Francii politické X.; několik vzájemných výprav, se ponejvíce zdržely na radnicích, a při nichž vzpomínka na bitvu u Kresčaku měla své čelné místo, na tom ničeho nemění. A třebaže svět kulturní tvorby je něco jiného, než svět politický, přece jen kulturní tvoření zemí, které nebyly dosti známy, unikalo pozornosti p o v r c h n í h o pozorovatele.

Věc se nyní poněkud napravuje. Můžeme z toho mít radost a cítiti vděčnost k těm, kteří k tomu přispěli. Ale vynášet do nebes Paříž za to, že hraje Prodanou nevěstu? Za něco, co se stalo v celé řadě německých měst, nemluvíme-li o jiných? Byli bychom si příliš málo vědomi ceny Smetanovy hudby, kdybychom viděli v provozování Prodané nevěsty příliš velkou úslužku Francie tam, kde můžeme mluvit o — opožděné samozřejmosti. Tím ovšem není řečeno, že bychom neuznávali práci těch, kteří uvádějí Smetanu na francouzskou scénu.

V. G.

Veřejný život a primadona.

Nejtěžším osobním problémem divadel bývají primadony. V nich je obyčejně největší zdroj nespokojenosti, intrik a obtíží, s nimiž musí divadlo bojovati. Primadona nesnese odporu v ničem, nezná mezí kompetence, chce zasahovati do všeho a běda každému, kdo by proti náladám a osobním nápadům primadony postavil nějaké námitky, byť by šlo o námitky co nejlépe odůvodněné a věcně podložené. Největší úsilí dovede však primadona vyvinouti, když se objeví na obzoru jiná síla, jež jen trochu s ní soutěží, a tak ohrožuje její monopolní posici. Všecky rafinované klausule kartelů a trustů na vyloučení volné soutěže jsou jen dětskou hříčkou proti prostředkům, jichž dovede použít primadona, jde-li o to, aby zničila soupeřku a tak zůstala neomezenou vládkyní, již se bez odporu musí vše podříditi.

Bohužel, že typ primadony není výhradně omezen na divadlo. Ve všech oblastech veřejného života můžete často pozorovati zjevy a bojové metody, jež není možno si vysvětliti zápasem o určité věcné řešení, a jež mají všecky znaky bojových metod, jichž užívají primadony. Veliké množství mužských primadon, které najdete v politice, v umění, ve vědě; v hospodářství, v úřadech a v různých jiných oborech, ohrožuje zdárný vývoj našeho veřejného života mnohem více, než tušíme. Řádné věcné diskuse žádá (ani mužská) primadona vůbec nezná. Zná jen diktát. Stará se hlavně o to, aby nikdy nebyla

vyslovena pochybnost o správnosti její názorů, nebo metod. Diskuse s primadonou zvrhne se ihned v bezohledný boj, v němž odpůrce musí býti úplně zničen. Vždyť ani primadonám mužského rodu nejde nikdy o pravdu, ale vždy o moc. Proto je jim cizí také smysl hesla: demokracie je diskuse.

Když před válkou býval odůvodňován český požadavek po zřízení druhé české university v Brně, dělo se tak hlavně známým argumentem, že musíme míti dvě university, máme-li míti jednu. Veliký význam vědecké soutěže byl správně oceňován.

Bohužel, že malý stát nemůže míti řadu zařízení dvojmo, jak je tomu nutně u států velikých a proto máme mnoho institucí u nás, jež majíce monopolní postavení neznají korektivu soutěže. Ty staly se také novou živnou půdou pro velké rozšíření primadon, na jichž vrub nutno také přičísti značnou část nesháselivosti, kterou je naplněn veřejný život.

— t. —

P O L I T I K A

F. Povážský:

Češi deset roků na Slovensku.

Chci se na konci desítiletí trochu poohlédnouti po Čechách a jejich práci na Slovensku. Slyšeli jsme i četli dosti výtek. Čeští pokrokoví lidé na Slovensku byli viněni z rozbíjení československé vzájemnosti, z neurovnaných poměrů, ze šarvátek náboženských, byli skoro hromosvod pro vše. Nepopírám, že by se bývaly nestaly nějaké přehmaty. Viněti však české lidi při některých těch poklescích z úmyslnosti, jest krajně nespravedlivé. Přišlo jistě dosti českých lidí na Slovensko, kteří sem nešli z důvodů nejideálnějších. Jedni šli sem jako do zákoutí, kde se nezná jejich minulost, druzí chtějíce rychleji postupovati, ale celek, roztroušený po slovenských městech a pohraničí, konal své poslání poctivě a podle svých nejlepších sil. Za poklesky několika neodpovědných a dobrodružných jednotlivců trpěl celek českých lidí na Slovensku, a tento dobrý celek bral si takové pranýřování k srdci, kdežto praví viníci si toho ani nepovšimli.

Ale nechme těchto nehodných jednotlivců, kteří na Slovensku nikdy v české společnosti tón a směr neudávali, a všimněme si raději hodnotné práce českých lidí na Slovensku. Doby popřevratové byly na Slovensku trochu idylou. Slovenští vlastenci byli si tenkrát vědomí své početní slabosti a proto s nadšením uvítali pomoc českých pracovníků. Bylo to období, kdy naši lidé udávali ve slovenských městech směr, kdy bez jejich souhlasu nebo rady se nic nepodnikalo. Mnozí si toto postavení udrželi, jiní osobní neopatrností a neprozíravostí časem svůj vliv ztratili. Nedovedli většinou udržeti jednotnou linii, ale začali balancovati mezi jednotlivými politickými skupinami. V prvním období bez české spolupráce nebyl založen ani jeden spolek a nebyl zahájen ani jeden podnik. Slovenští lidé rádi se podřizovali radám zkušenějších. Tenkrát byla na Slovensku československá společnost. Tento velmi přátelský styk byl však jaksi náhlý, nezakládal se na dobrém vzájemném poznání a proto se také nemohl trvale udržeti.

Čeští lidé viděli jádro svého poslání na Slovensku v práci a nikoliv ve společenských stycích. Snad to byla

i chyba, že se začaly společenské styky z české strany přezíratí a podceňovati; mělo to za následek upíatost i uraženost lidí, kteří tvořili slovenskou společnost. Proto záhy tento společenský styk přestal, a čeští lidé, opomíjejíce smetánku slovenského prostředí, vrhli se mezi lid, mezi nímž se jim lépe a beze všech formalit pracovalo. (Řekněme, že v tom se jevil nedostatek naší společenské kultury.) Mezi lidem čeští lidé vykonali značný kus práce. Naučili slovenské lidi spolkovému životu, naučili slovenský lid všimati si veřejného života, čistí a spolkově pracovati. Není vesnice na Slovensku, kde by nebyl spolek, a není také asi vesnice na Slovensku, kde nebyl dal základ k spolkovému životu český člověk. Ba i tam, kde vznikl slovenský spolek z popudu čistě slovenského, dalo se to pod vlivem spolkové práce českých lidí. Dnes jest již ve spolkovém slovenském životě určité rozdělení na spolky slovenské bez české účasti a na spolky slovenské s českou účastí. Není to zjev zdravý, neboť kalí to často místní vody, ale jest to vinou politického života slovenského. V čele těch čistě slovenských spolků najdeme obyčejně lidi otevřeného anebo aspoň zakrytého autonomistického smýšlení. Ale konec konců může býti i v té rivalitě něco dobrého: aspoň se tak mnozí slovenští lidé přitahují k práci, k níž se neměli, dokud neměli svého spolku.

Nejvíce vykonali čeští lidé na poli státní služby, a to zvláště služby administrativní a školské. V tom bylo také jádro jejich poslání. Začali slovenskou administrativu ve všech oborech budovat. A vybudovali za těch deset roků administrativu vlastně trojí — nikoliv svou vlastní vinou. Našli na Slovensku po převratu administrativu rozvrácenou útěkem maďarských úředníků. Jejich postavení jim pak bylo ztěžováno tím, že nemohli začítí úřadovati podle administrativy zemí historických, ale museli se přizpůsobovat administrativě, která tu byla za uherského režimu. Úřednictvo, které převzali ze starého režimu, bylo málo početné, a pak některým nebylo možno hned důvěřovati, před čímž varovali nejvíce sami někteří Slovinci. Sotva si Češi zvykli trochu pracovat podle staré administrativy, přišla župní reforma a začala se systémem novým, který měl býti zkušebním kamenem pro podobné zřízení i v zemích historických. Nemožno tvrdit, že by tento systém byl neobstál, ale zase se neudržel, župy musily ustoupit zemskému zřízení. A tu se stalo něco, co bolí. Nikdo z veřejných činitelů ani slovy plně neoceníl vykonanou českou práci na Slovensku na tomto poli; místo toho byli velmi mnozí čeští lidé ze svých úřadů vypuzeni. Toto vypuzení nemůžeme bráti jako důkaz toho, že ti, kteří stáli za župního zřízení v popředí, se neosvědčili, nýbrž jako velmi pochybený ústupek určité politické konstelaci, ústupek, který nebude na prospěch dobré slovenské věci. Čeští lidé spolklí trpkou pilulku, kterou jim nový režim uštědřil, a šli tam, kam byli poslání, aby dále pracovali.

Nejmenší práce byla vykonána českým člověkem na Slovensku ve školství. Slovensky založeny byly dříve jen některé církevní školy evangelické. Ostatek byl maďarský. Čeští učitelé na státních školách a mnozí i na církevních aspoň ze začátku museli zaváděti školskou administrativu od abecedy právě tak jako slovenské vyučování. Čeští učitelé, čeští profesori poslovenčovali slovenské školy. Pro své kolegy, kteří studovali na maďarských ústavech, konali kursy, aby se tito mohli státi

řádnými československými resp. slovenskými učiteli. Češi poslovenčovali školy, ale poslovenčovali i mnohé učitele. To jest fakt, který těžko popírat. Neupírám, že bez spolupráce uvědomělých slovenských učitelů, hlavně z církevních škol evangelických, by bývala šla tato práce mnohem pomaleji i svízelněji vpřed. Práci českých lidí i pokrokových slovenských brzdila neujasněná vládní politika v oboru školském, která nedovedla dosud na Slovensku odstraniti nejednotný a nemožný systém škol církevních a škol státních. Na obecných školách slovenských, ať státních nebo církevních, vystřídána česká pomoc za těch deset roků dosti rychle dorostem slovenským, takže dnes jsou čeští učitelé na Slovensku oproti slovenským v menšině. Dosud převládají české síly na školách měšťanských. Třeba však konstatovati, že dnešní slovenský učitelský dorost byl většinou vychován českými lidmi.

Úplně v českých rukách jest dosud slovenské školství střední. Toto školství bylo vskutku vybudováno českými lidmi od základů jazykově i administrativně. Bez českých profesorů by snad nebylo slovenských středních škol vůbec. To konstatuji bez nadsázky. Čeští profesori tu položili základy slovenského jazyka za poměrů velmi těžkých, neboť dosud není slovenský pravopis řádně normován a různí amatéři dosud dělají všelijaké pravopisné pokusy, často až směšné. Čeští profesori vychovali slovenský dorost, který se dnes uplatňuje v obecném školství, v redakcích, a to i v redakci samého »Slováka«, jehož slovenština dnešní se nedá srovnávat s tou slovenštinou, kterou tam dělali lidé českým profesorem neškolení. Čeští profesori při tom si museli české učebnice poslovenšťovati buď ve svých přednáškách anebo sednouti a také napsati slovenskou učebnici; dostali pak často ještě vynadáno, že to nebo ono špatně udělali, ale kritikové sami neudělali větší nic.

Bylo by dobře, kdyby veřejnosti byl předložen obrázek, kolik slovenských škol vydupali čeští lidé, kolik nové inteligence slovenské vychovali, kolik slovenských článků a knih napsali, kolik přednášek mimo školu vykonali a jak jinak brali účast na veřejném a kulturním životě mimoškolském.

Mám-li na konec charakterisovati postavení českého člověka na Slovensku za těch deset roků, musím konstatovati, že není nikterak záviděníhodné. Jest tu třeba mnoho sebezapírání, odříkání, trpělivosti. Český pracovník na Slovensku potkával se s neporozuměním na všech stranách, i doma. Budoucnost však uzná, že bez jeho práce nebyl by stát tam, kde jest.

Pohledy do Maďarska.

Není země, která by nás tak málo zajímala a která by se u nás tak málo znala jako Maďarsko. A přece je to země, která jednou může býti našim osudem, neboť nikde nejsme tak nenáviděni jako tam, nikde není nepřátelství tak nutné a nevyvratné jako tam — aspoň pokud Maďarsko zůstane Maďarskem tradičního obrazu, tím státem své gentry, několika rodů velkostatkářské šlechty, armády a hierarchie. Maďarsko je ostrovem feudalit a středověku v moderní Evropě. Nemůžeme mu rozuměti a ono nemůže rozuměti nám. Ostatně nikdo mu již ve světě změněném neporozumí, leda fašistická Itálie, poslední naděje režimu Horthy-

Bethlenova. Několik posledních událostí vrhlo na poměry a tendence současného Maďarska prudké světlo. Doplnovací volba ve Velké Kanizsi. Něco ve stylu let šedesátých. Liberální šlechtic, hrabě Kallay, pobouřen libovůlí ministerského předsedy, který si libuje v bezmezném protekcionářství a hledí v parlamentě úplně umlčet jakoukoli opozici, vzdává se mandátu a odvolává k voličstvu elitního okresu, které mu dá za pravdu. Je z toho krásný protest občanstva, gesto sice jen platonické, ale jak se nám musí jevit svůdné, nám, kde vláda stran jakýkoli počín jednotlivce, každé hnutí svědomí, ba samu občanskou odpovědnost a svobodu přivádí ad absurdum! To bylo světlé místo, ale málo charakteristické. Není dosud vyhlídek, že by maďarská demokracie nebo aspoň liberalism mohly přijít k vládě. Něco docela jiného je aktuální: královská otázka. Maďarsko je království. Nepřestalo jím být ani když velmoci (nátlakem naší mobilisace) vynutily na něm detronizační zákon pro Habsburky. Sesazení dynastie mohly jím nařídit, zavedení republiky ne. Horthy stal se zemským správcem, místodržícím královým. Král je pouze zaneprázdněn jinde, nemůže se fyzicky ujmout vykonávání funkce (hrubá moc mu v tom brání), ale pro to není méně králem, říkají legitimisti. Nyní blíží se chvíle, kdy král v exilu — do něhož byl poslán proti vůli svých poddaných — nabude plnoletosti. Není to vhodná doba, aby bylo ve vsi formě světa oznámeno, že Maďarsko ctí legitimní práva panovnická, ať již potom hrubá moc triumfuje dále či nic. Hr. Bethlen byl kdysi velmi blízký pravověrnému legitimismu, ale od těch dob se mnoho změnilo, především zahraniční přátelství Maďarska. Místo koketování s royalistickými a reakčními kruhy ve Francii, nastoupilo vyhledávání — a nalezení protekce italské. A poněvadž Italie jest moc protilegitimistická, nemůže potřebovat Habsburka na trůně budinském, musila se oficiální politika maďarská přeorientovat. Hr. Bethlen promluvil minulý týden sensačním způsobem v západních okresech. Otázka královská musí prý být rozřešena a to způsobem úplně nezávislým. Habsburkové nemohou být povoláni zpět. Snad nějaký princ italský? Starý Rákosi prozradil, že dostal přímo od Mussoliniho kategorické instrukce protilegitimistické. Je to jeden z řídkých bodů, kde se československá politika stýká s římskou: návrat Habsburků musí být vyloučen, poněvadž by v tom byl pramen snah po obnově říše. Naše motivy jsou sice rozličné, ale výsledek působení je stejný. Tomu se musil nyní maďarský náčelník vlády podrobit — ale účtoval bez lidí své kasty. Maďarská šlechta zůstala v celku věrná dynastii, ozval se živelný odpor proti pokusnému balonu ministerského předsedy — a balonek praskl. Královská otázka prohlášena opět za neaktuální, ale zůstane jí opravdu. Neprovedou legitimisti svůj kousek s Ottou nebo jeho příbuzným Albrechtem? A co tomu řekne italský protektor? Jestli si hr. Bethlen dělal nějaké naděje na pomoc Mussoliniho v plánech revisionistických, na pomoc, která by byla praktičtější než Rothermerova, pak to byla illuse, ale nyní když sám není s to vyplatit protihodnotu, potlačit legitimismus, nebude moci podržet ani svůj sebevědomý tón v řečech proti sousedům, který již poněkud ukvapeně nasadil. I druhý rozběh tedy ztroskotal a pravdu už asi podrží ty maďarské opoziční listy, které Bethlenovi dokazují, že Benešova politika nad ním triumfuje.

P.

LITERATURA A UMĚNÍ

Franta Kocourek:

Kouzlo ruského filmu?

Jsou ve světě umění věci, které přicházejí z čista jasna a dobývají si bez debaty své místo mezi námi. Ruský film je jistě z nich. Přišel-li k nám z čista jasna, neznamená to, že nemá minulost. Nic hotového s nebe nepadne. Kdybychom byli informovanější o tom, co se děje v sovětském Rusku, bylo by o něco menší překvapení nad tím, co tam »vyrostlo takřka přes jedinou noc«. Ta noc byla dlouhá. Ta noc živelné očisty, plná lidské hrůzy a hrdinství, byla dost hluboká, aby mohla dát život něčemu velikému.

Z té noci jedině můžeme pochopit podstatu ruského filmu. Z ní vzešlo jeho podivné kouzlo. Každý, kdo by chtěl o něm mluvit a vyhnout se revoluci (staly se takové pokusy), podobal by se pštrosu, kterému bylo v přirovnáních určeno, aby strkal hlavu do písku. Už samo neuvěřitelně rychlé tempo vývoje: země rozvrácena, staré podniky v troskách, nejsou stroje, nejsou peníze. Ale jsou lidé a je látka: stále nová a ještě žhavá obklopuje lidi a nutí je k tvoření na vlastní pěst. Námět dán s krvavou jasností, v jeho dogmatických mezích se improvizuje, obměňuje. Jako ve Francii po revoluci 1789 a v Německu po březnových dnech, tak i v Rusku začíná psát, hrát a jinak tvořit mnoho těch, kteří nejsou ničemu dál než profesionalismu v tomto oboru. Ale to nejsou ochotníci v našem slova smyslu. Jejich dílem byla sociální a hospodářská revoluce. Jestliže ji oslavovali a symbolisovali v počátečních básních a hrách na nádvořích továren nebo na nabřežích válečných přístavů, necítili se nedouky, kteří se pletou do umění, ale právoplatnými, samozřejmě autory. Na prahu ruského filmu, který jde dnes světem, stojí anonymní massy dělníků a sedláků, bezjmenní hrdinové z lidu. Ony massy, které převzal režisér Eisenstein ve stavu skoro syrovém do legendárního »Křížníku Potěmkina«.

Ale to byl už přelom. To byl už přechod od prostého filmování manifestací a bojových akcí proletářských mas pod širým nebem a na historické půdě k uměleckému dílu. Od dokumentu vepsaného ještě příliš autenticky do srdcí účastníků a svědků se postupovalo k principu, který by se neodchyloval od linie prosté dokumentárnosti, ale na němž by bylo možno budovat dílo schopné zrcadlit život mnohostranněji než dosud. »Kňaz Potěmkin« byl revolučním eposem a fotogenickou básní, kterou nic podobného nepředcházelo. Je to film jedinečný technikou, novou estetikou a nevidaným pathosem reality bez nejmenšího příměsku obvyklých efektů. Je jedinečný také svým časovým stadiem: vznikl v době, kdy sovětská filmaři objevili po mnohých zkušenostech se syrovým materiálem lidským a věčným, že se ze všeho toho dá dělat něco víc, než filmová agitace.

Po »Potěmkinu« a »Stávce« (od téhož režiséra) začíná filmová produkce v americkém a evropském smyslu, třeba se tolik odlišovala obsahově i formálně. Přišly peníze, přišly stroje, stavějí se ateliery. Námět se nezměnil, daleko ještě nebyl vyčerpán, ale lidé začínali mít kus odstupu a trochu času k přemýšlení. Ano-

nymní davy dělníků a sedláků odpochovaly z historických seřadišť ke své práci na polích, v továrnách a organizacích. A umělecká produkce se vracela do rukou profesionálů, kterým byla vyrvána za revoluce.

I ti se změnili, protože se musili změnit, když chtěli zůstat ve vlasti. Vedle nich dorůstala nová generace, která přežila revoluci v nejnámavějších letech. Tito noví umělci měli zvláště výhodné postavení: válečné a poválečné události pro ně nebyly minulostí, na kterou by se musili teprve rozpomínat. Na druhé straně však už byli ušetřeni bezprostřední bouřlivostí oněch let a mohli nerušeně zdokonalovat základ, který jim předali předchůdci, z nichž někteří střídavě obsluhovali kinoaparát a strojní pušky.

Z nich se rekrutují ti, o nichž čteme v cizím tisku: »Noví, docela neznámí umělci udivují svět dokonalými výkony.« Čím jsou noví tito lidé a čím udivují?

Když se díváme na jejich tváře, nemůžeme se ubránit dojmu, že přišli ze světa nám cizího. Ptáme se často překvapeně: odkud jsi, človče s dětskýma očima, které bloudí po všem, co je v dohledu, ale na ničem se neumějí zachytit a usmívají se i ve chvíli smrti, protože nemohly uvěřit, že by někdo zradil? Nebo ty, s kulatou hladkou tváří věčně k službám ochotnou, s vodovými očima, z nichž nevyčteš ani písmenku, kudy jsi chodil před tím, než ses dostal na plátno, a kde ti useklí ucho? Vaše jizvy, atamane, svědčí o neklidném životě, a pergamenová tvář se šikmýma očima ukazuje hezky daleko na Východ, zatím co váš sluha s nehybným obličejem je zaručeně syn nejsevernějšího severu.

Ruský film znamená vpád dosud nevidaných typů do světa amerického a evropského filmu. Myslím, že nikdy nevysvitla typová chudoba obou posledně jmenovaných produkcí jasněji, než po několika nových ruských filmech: »Matka«, »Medvědí svatba«, »Car Ivan Hrozný«. Bylo by jistě odvážné obviňovat na příklad Ameriku z nedostatků různých typů: stačí podívat se na mapu, abychom se takové chyby nedopuslili. Dostanou se reprezentanti odlišných typů do filmu? Američtí režiséři dovolují, aby byli pokládáni za mistry v jejich odhalování. Přehlédneme-li však výsledek jejich mistrné práce, musíme říci, že buďto se mnoho nenamáhalo, nebo měli zvláštní smůlu při svém pátrání a minuli se náhodou s většinou zajímavých lidí. Je sice pravda, že objevili několik kuriosit, ale jednak je jich málo a častují nás jimi příliš často, aby nás nepřestali jednoho dne bavit, i když je jim svěřena jen malá úloha, jednak jsou nám předváděny příliš okázale jako kuriosity. Jsou jen pepřem v obyčejném jídle. Setkat se v americkém filmu s odlišnými tvářemi promyšleně zasazenými do celkového obrazu, je vzácnost. Obyčejně tu najdeme potrhlého cowboje, který je neoholený, rozčuchaný a škrábe se za uchem, Číňana nebo Japonce, který posluhuje a šikmýma očima na vědomost obecenstvu dává, jak je intrikánsky založen, a potom nějakého černocho, jehož duchaplné poslání ve většině amerických filmů je dostatečně známo.

Nic podobného v ruském filmu. Sebe exotičtější řiguru necítíte jako exotickou. Režisér vám ji nepodává s vybidnutím: »Teď se podívej na parádní exemplář, přitáhl jsem ho z nitra tajg.« Nemysleme si, že nehledá typy a že je pečlivě nevybíral! Ale zařazuje každý důstojně a uměrně na jeho místo. Vážně s nimi počítáme v celé šíři a rozmanitosti jejich škály. Tím jsou

pro nás zajímavější. Jejich odlišnost a výjimečnost je tak současně zdůrazněna i vyretušována. Víme, že Tatar není u táborového ohně jen proto, aby ukazoval hrozné zuby a vyholenou lebku s chomáčem vlasů. Víme, že vysoký kozák nám nebude dokazovat v krátkých intervalech průběhem kavkazského filmu, že umí znamenitě jezdit na koni. Před podobnými exhibicemi jsme tu bezpečni.

Kdo však má pro všechny tyto rasy, plemena a národy tak ideální sjednocovací základnu jako Rusko? Vedle velikého filmového kouzla — rozmanitost typů je jeho neodmyslitelným předpokladem — je to propaganda hesla: »Proletáři všech zemí spojte se — pod praporem SSR!«

Kdybychom chtěli vystihnout novost hereckých vlastností a při tom obešli povahu doby a prostředí, v němž ruský film začal žít, nedošli bychom k cíli. Jejich herecký styl se tvořil uprostřed bojů, drancování, požárů a hromadných poprav. Všechno, co bylo »proti«, se musilo přeorientovat, přehnout za hranice nebo zemřít, co bylo »pro«, musilo dát všechny své síly do služeb díla. Básníci komponovali plakáty za pomoci malířů, umělci mluvili s tribun k davům a vedli akce, na jeviště vniká massa, která dává dělníkovi a sedlákovi pečeť, sebevědomí a sílu. Z ní vychází a v ní zaniká jako kapka v moři. Jevišťe nestačí, přival se žene na volná prostranství.

Kolektivism, anonymita a třídní uvědomění se stávají vedoucími principy. Přejímají je i profesionální umělci, kteří se postupně ujímají vlády věcí svých a začínají pod záštitou jmenovaných hesel novou práci. Bylo by omylem myslit, že se zastavil čas od 1917 po 1927, z kteréhož roku se datují poslední ruské filmy u nás promítané. Hrdinové těchto nových filmů už nejsou anonymní účastníci událostí jako v prvních dobách. Jejich davy ještě nezapomněly, jak to vypadalo, když se »to« dělalo doopravdy, ale jsou to už spíše jen opakovací cvičení, do nichž bude stále více vnikat rutina na úkor opravdovosti, která v prvních filmech diváky strhovala.

I v umění přišli nepmani a vykonali velký kus práce ruku v ruce s odborníky, kterým je těžko vyvracet zásadu, že sice umění musí (eventuelně může) být revoluční, ale hlavně že musí být děláno tak, aby se prodalo. Nebylo v Rusku nesnadné sloučit oba zřetele. Pro umění bylo výhodné, že v této zemi obchodník má zájem na tom, aby se řídil směrnici vydanými osvětovým komisariátem pro celý stát. Spolupráce obou přinesla nový důkaz pro tvrzení, jemuž dosud málokdo věří přes veškeré ujišťování: umění nevyklučuje dobrý obchod. Byli bychom v pokušení říci, že další produkce prostě řemeslně zpracovávala staré osvědčené thema, protože to patřilo k bontonu a mělo to úspěch doma i za hranicemi, kdyby nebylo patrné, že se vše rozvíjí přirozenou, jedinečnou cestou, a že se pracuje poctivě o zvýšení umělecké úrovně.

Nebylo to nijak poprvé, co Rusové znamenali epochu. Stačí vzpomenout jejich výboje a vlivu v literatuře a na divadle režijně i herecky, abychom si uvědomili, že to nováček nebouchnul dveřmi na prahu filmového samoděržaví. Přes to jsme nečekali něco takového: neprožili jsme dlouhou noc plnou zoufalství, víry a bojování o nový řád, jako oni prožili. Mohli jsme sledovat jenom z dálky a neúplně všechny zkoušky, kterým byli vystaveni na přelomu dvou věků.

Nebyli jsme přímými spolupříteli jejich bolesti, která obsadila neúprosně všechny křižovatky cest ve dnech bez konce. Odtud neodolatelná jejich vážnost, která je něčím více než hereckým stylem. Ani nejvyspělejší herci a herečky, vychovaní vzácnou divadelní kulturou a vedení moderními režiséry, neporušují celkovou linii, kterou najdete bezpečně v každém ruském filmu: jakoby dali slib, že nikdy nezapomenou na hodiny, ve kterých se zvrátil osud jejich vlasti. Jsou všichni členy jakési sekty a poznávají se jediným pohledem, jediným gestem, pro nás snad bezvýznamným. Jsou herci, jsou znamenitými herci, ale především jsou vyznavači jakéhosi nového náboženství, jehož sílu poznáváme podle jejich tváří.

Tyto tváře, které se před námi usmívají nebo pláčou, tito lidé, žijící před našima očima dramatické svoje epizody — cítíme vždy, že jsou to vlastně jen epizody na pozadí kolektivního dějství — nás získávají třebaš proti naší vůli oddaností své věci a čistotou svého uměleckého podání, ve kterém triumfovalo vědomé úsilí o nový umělecký projev. Jsme daleko od našich filmových hvězd. Jako při četbě ruských knih, tak ani při ruských filmech nemůže náš duch odpočívat, což je nepříjemné mnohým lidem, pohodlným vlastní přirozeností a zkaženým hlavně americkým filmovým standardem. Ruští filmaři však nezatěžují diváka do té míry, aby ho zbavovali požitků čistě zrakových a poetických. Měli co dělat s massami obecnosti, kterému musili předvádět věci jadrně, stručně a názorně, aby každý rozuměl, i mužik s nejmenším duševním obzorem. Jenom bohatým experimentováním dokázali ruští filmaři udělat filmy tak, že jsou srozumitelné tak zvanému lidu, vyhovující při tom i požadavkům estétů. Ať se o to pokusí jiná filmová produkce! Poznává velmi brzo, že lidová a kolektivní základna ruského filmu není jen mystickým výmyslem nebo agitací frází.

Ruský film není daleko ještě u konce své cesty. Z nových ukázek je vidět, jak hledá nové možnosti. Ti, kteří ve filmu pracovali nebo o něm aspoň přemýšleli, sledují s napětím jeho vývoj a objevy. S pocity rozdílnými. Není těžko představit si, jak se na ruský film dívají na příklad výrobci v Americe, která trpí už řadu let, zdá se, nedostatkem nápadů. Jak tam se ždímají nápady z ničeho a jak toto nic je nám vytrvale servírováno v různých obměnách, je neuvěřitelné. Proto se musí dívat na ruský film jako na něco nepochopitelného: jsou v něm motivy, které se v americkém filmu nikdy neozvaly, docela neznámí lidé se tu dotýkají naprosto nezvyklým způsobem neznámých věcí. A staré motivy jsou podávány tak, že bychom je skoro nepoznali. Útěcha, že jsou laděny socialisticky, při nejlepší vůli nepomáhá, protože nikomu nemůže uniknout skutečnost, že ruský film nezůstane omezen na dosavadní oblasti. Odkryl zlatou žílu a hledá od ní na všechny strany možnost užití svých osvědčených method, na nichž nijak dogmaticky nelpí. Je možno jen radovat se z toho, jak proniká do oblastí, které dosud nikdo nevytěžil a jak se jich pomalu a jistě zmocňuje, dobývá z nich na prvním místě podmanivou krásu ryziho lidství. A právě toto netheatralní, vášnivě a prostě odhalování člověka v celé jeho složitosti a na druhé straně zas jednoduchosti zůstane asi hlavním kladem a neodbytným kouzlem ruského filmu.

Salvador de Madariaga:*)

Američané jsou národ hochů.

(Co soudí Španěl o naší civilizaci.)

I.

V každém Španělu se dříve či později ozve volání krve po tom, aby i on objevil Ameriku. Já jsem také objevil Ameriku, což ovšem neznamena, že toho o ní vím příliš mnoho. Ale abych řekl plnou pravdu, Amerika mi nebyla ani prve tak docela neznáma. Žil jsem po šest let v jednom z nejdůležitějších amerických měst v Evropě — Ženevě — jejíž půda je rok co rok bohata na úrodu významných Američanů; ti všichni obracejí zraky ke Svazu jako slunečnice obracejí své koruny ke slunci. A já byl tehdy jeden z paprsků, které přenašely teplo a světlo od Slunce Míru — Svazu Národů — na upřímné a dychtivé tváře, které přišly z daleka, aby na ně popatřily. Našel jsem po čase zálibu v těch tvářích. Byly jasné, upřímné, byly vážné; jejich vždy mladistvé rysy vyjadřovaly víc rozpustilosti než pravého humoru. A když jsem je tak rok co rok pozoroval, přišel jsem na to, proč jsem je měl tak rád: protože mi tolik připomínaly děti.

Pak jsem si začal všimnout jejich angličtiny. Všiml jsem si, že říkají »elevator« místo »lift« a »an uplifting experience« místo »elevating experience«. Latinská angličtina je ušlechtlejší a sebevědomější než saxonská. Toto obrácené užívání výrazů ukazuje, jak se jinak cení hodnoty v Anglii a Americe. Angličan, má-li označiti dvojí pohyb vzhůru, označí lepším slovem pohyb morální, kdežto Američan pohyb hmotný. Američanu je vážným a vznešeným světem svět věcí hmatatelných. Dítě věří ve své hračky a respektuje je.

Amerika se mi tudíž objevila jako ohromná nejmmodernější opatrovna a škola pro chlapce, opatřená báječnými hračkami jaké si jen můžete představit. Kdo byl ten ohromný Ježíšek, který pro ně vynal našel mrakodrapy? Což nejsou ty jejich kontury, které se urputně halily v mlhu, když jsme se blížili novoyorskému přístavu, jako velikánský obchod s vánočními dárky, jehož okna září světly? A pomyslete jen na ty krásné věže a paláce, které se skrývají za tou římsou? Vzpomeňte na ty zdviže (klobouk dolů před jejich účelností) příjíždějící a zajiždějící v těch pěkně zpracovaných mosazných klecích! Pomyslete na ty malé knoflíky a světla a červené a zelené šipky a na ty obsluhující chlapce, tak nějak přízpůsobené tomu všemu, že stěží věříte, že jsou to opravdoví hoši, zvláště když ohlašují poschodí svým bezbarvým tónem, který by mohl být stejně dobře vyvolán nějakým mechanickým opatřením. Pomyslete na ty mramorové podlahy, tlusté koberce, na ty holírní celé vyložené zrcadly a poniklovanými tyčemi a — oh! — na ty báječné židle, kterými může holič pohybovat ve směru svislém i vodorovném jako teleskopem a může vás tak pozorovat a pracovat na vašem zkrášlení pod každým možným úhlem za nejlepšího osvětlení! A na ty všesky strojky, jimiž vám myje a suší vlasy, na ty strojky, jež jsou všesky hnány elektricky a tak báječně bzučí...

II.

V Detroitu je jeden hoch, který měl znamenitý nápad. Usmyšlil si, že každý hoch a děvče v domě — myslím v Americe — má mít báječnou hračku: vůz na kolech, který by se sám po-

*) Vyšlo v Harpers Magazine. Červenec 1928. New York.

hyboval. Žádný takový vozík, ktorý by sa musel napred natáhnout, ale skutočný a u to-mobil, což znamená, jdoucí sám od sebe. Takovou skutočnou vec, ktorá by jela řadu mil bez natažení, — aspoň, v novější době, neboť na počátku bylo přece potřebí jakéhosi otáčení než se vůz dal do pohybu, což nebylo docela nic příjemného, zvláště v zimě. Situace jest dnes taková, že nápad onoho hocha tak změnil celou opatrovnu a školu, že je tam každý šťasten; nebylo nikdy opatrovny klidnější a guvernanta ve Washingtonu může spřádat své politické sítě v naprostém klidu a pokoji.

Hoši jsou od přírody chlubiví a rádi přehánějí. Řeč Američanů liší se od řeči Angličanů tím, že Američané užívají vrcholných vyjádření, zatím co Angličané zůstávají docela střízliví. Angličanu by slova »suchý« a »mokřý« znamenala něco docela přiměřeného, ne-li spíše trochu nadbytečného. Ale tyto výrazy jsou pro americký vkus příliš slabé, a tak se nám stane, že čteme, že senátor A jest suchý až na kost, zatím co guvernér B je mokřý až z něho kape. Londýnským Times postací, aby v »různých zprávách« přinesly málo srozumitelnou a neúčitou noticku a dosáhnou tím stejného efektu jako Filadelfský »Ledger«, který přinese na své straně asi tuto zprávu: »Zahraněční úřad sveze se dnes oběma nohama po všech návrzích na půjčku Spojených států pro Sovětské Rusko.«

Nějaký chlapík, tenhle zahraniční úřad! A kde by anglické noviny napsaly: »Senátor D a jeho přátelé učinili přípravné kroky pro dubnové primárky«, tam chicagská »Tribuna« ohlašuje: »Senátor D se svými druhy vrhli se včera plnou parou do příprav na dubnové primárky«. Ano, chicagská Tribuna musí tak psát, má-li se státi tím, co o sobě tvrdí, že jest »největšími novinami na světě«. Vtip je ale v tom, že, aby toho dosáhla Tribuna, musí »dramatisovat« fakta právě tak jako »dramatisuje« svoji budovu, tvrdíc o ní, že je největší věž v Chicagu, o několik palců vyšší (není-li tomu naopak, na čemž ostatně nezáleží) než věž budovy, již postavili výrobci žvýkáci gummy. A — vůbec — nemyslíte, že mrakodrap firmy na žvýkáci gumu je jako stvořen pro opatrovnu? Ne-li, tož co si, prosím vás, představujete pod slovem opatrovna? Zvyk žvýkat gumu je podle mého názoru z nejcharakterističtějších dokladů mládí Ameriky. Ostatně to úzce souvisí i s oním typicky chlapeckým (a americkým) přeháněním; všecko takové přehánění končí slovy »na světě« (největší noviny na světě); slovo »world« (= svět) vysloví vám americký chlapec jakýmsi zvláštním pohybem jazyku; ten pohyb je možný jen tehdy, je-li jazyk zvláště dlouhý, neboť se při tom nějak stočí a obrátí a zauzlí — a není pochyby, že té schopnosti americký jazyk nabývá vydatnou gymnastikou při žvýkání gummy.

Dejme tomu, že z obou jmenovaných budov je mrakodrap žvýkáci gummy vyšší. Musí být. Měl by být. Jest. Máť zásluhu o všechny ty nescetné výroky, jimiž americký hoch odmítá uznati, cokoliv není nějak vrcholným »in the worlhold«. Kvantita je prvotní míra lidského hodnocení; a jelikož maximální hodnota jest kvantita kvantity (všecky ostatní způsoby měření kvantity měří jen její kvalitu), tož výraz »největší na světě« je nejčastějším způsobem přirovnávání v této největší opatrovně na světě.

Je to pýcha? Snad. Ale co prostě jednoduchosti je pod tou pýchou mládí! Hoši bývají pyšní a při tom prostých způsobů; a co jest na nich nejpůvabnějšího, jest právě ta hra na pýchou při té prostotě.

Chovají se k sobě jako děti: bez sociálních předsudků, bez chladné formálnosti. »Jmenuji se John. Chceš si se mnou hrát?« — tak říkají děti. A Američan řekne: »Jmenuji se Smith. Zajímám se o vaše dílo...« Anebo: »Přišel jsem pozdě na vaši přednášku a neslyšel jsem jak vás předseda představoval. Kdo jste?« Jsou přímí, upřímní, spontánní, jako děti. Chtějí věděti,

poněvadž jsou zvědaví, ne že by chtěli pro sebe využít informace již se jim dostane. Oni prostě chtějí věděti. Je tolik vzrušujících věcí na světě, jen kdyby člověk mohl o nich zvědět. A americký hoch je pořád stejně dychtiv po vzrušení. A tak, jsouc zámožní, američtí hoši si pozvou strýčka z Evropy, aby jim něco vyprávěl. Každá loď přiváží aspoň jednoho, ovšem každý z nich je nejslavnější »in the worlhold«, znám po celém světě pro svou schopnost vyprávěti široce a dlouze o určitých věcech — politice, filosofii, literatuře nebo cestování — a děti přijdou a naslouchají mu a jsou vzrušeny a vděčny evropskému strýčku, který je tolik poučil a který je aspoň na hodinu odvrátil od nezbedností.

Američané žízní a hladoví po informacích: faktech a historikách. Ale nemají rádi přemýšlení, jako všechny zdravé děti. Nechoďte s problémy na ty dobré hochy, kteří se raději baví výrobou hraček a hrají si s nimi. Znalost, ano. Za každou cenu. Někteří hoši musí vědět všecko o svých hračkách: jak se dělají, jak se pohybují a jak se dětem rozdělují. Jinak by je nebavily. Znalost je vždycky dobrá věc. Možno se jí obírat, možno jí zužitkovati a abych tak řekl, možno z ní něco udělati, co potom koná nějakou práci. Může být na příklad přeměněna v takovou hračku, jež pomocí všelikých strojků s barevnými lampami a knoflíky a dráty předvede celé opatrovně samy základy lidské duše. Na universitě Columbia je takový chlapík, který je v tom mistrem. Přišel na to, že blondýnky jsou citlivější než brunety. Předváděl jim filmy s milostnými scénami a pozoroval je pomocí různých měřičů a jakýchsi grafických přístrojů, jež jim připojil k zápěstí a levé straně prsou. Bůh ví, kde se při tom toulala jejich fantasie. Řeknu vám, je to báječná zábava, tahle hra na věděni.

Není divu, že se jim to líbí. Neboť věděni je nejen dobrá, zábava, ale i věc užitečná, již doporučuji všichni dospělí. Ale zásady a theorie — to je něco docela odlišného. To jsou věci nebezpečné. Bůh ví, kam to vede. To dělá lidi radikálními. A kdyby hoši začli být radikály zachvátilo by to celou školkou a hoši by se počali tříditi podle zájmů, kdežto teď jsou rozděleni jen podle toho jak si hrají na politikáření: na demokraty a republikány, při čemž není mezi nimi žádného rozdílu. Ale, ach, s jakou zuřivostí se vedou boje, co je agitací, křiků, organizování a hraní si v různých těch výborech; hrozí se tím neb oním opatřením, odsoudí se se smrtelnou vážností to či ono; vybere se určitý chlapík a udělá se z něho hrdina buď proto, že je dobrý řečník, nebo proto, že mluví málo, nebo proto, že měl předka na Mayflower, nebo snad že je self made man — zkrátka, udělá se z něho velký muž; a když si ho jednou vyberou, pak pro něho pracují, pro něho řeční a bojují a umírají a zapominají na všecko, co o něm věděli, jakmile je pevně usazen ve svém předním křesle, a když je legrace, kterou boj způsobil, ukončena.

III.

Jsou to báječní hoši! Jejich představivost je vždycky na bodu varu. Jak už tomu bývá u dětí, představivost vše promítá do odstrašujících rozměrů. Sní o příšerných nebezpečích — o strašidlu katolické církve a hrůzné stoupající vlně barevných ras, jež se na ně někdy v noci přilítí a pohltní svou šerednou tlamou celou školkou. Hoši jsou ustrašení, ale při tom udatní. Aby si dodali mysli a v důvěře, že tak vypudí ty obludy, dávají si navzájem velká, mocně znějící jména jako na příklad »Říšský kouzelník«; a vylézají z lůžek v dlouhých bílých nočních košilích, zamaskují si obličej, nasazují si helmy na hlavy, na prsa připnou kouzelné papírové ozdoby a snaží se zahnati ďábla výskáním, křikem a tancem a magickou mocí třikrát opakovaného »K«. (Ku Klux Klans.)

Takto šťastní v tom svém rozsáhlém domě hoši se sotva kdy podívají z okna. Proč by to dělali? Široká ulice plná vody je dělí od starého domu naproti, odkud před dávnými časy — ale velmi, velmi dávnými — přišli jejich rodiče. Je tomu tak dávno, že si to sotva kdo pamatuje. Oni nevidí na ten starý dům, ale znají jej až moc dobře. Nevěříte? Někteří z nich, ti zahálčivější, odváží se tu a tam přes vodu. Proč? Jen aby rozhazovali své peníze a zapomněli na způsoby, jež pomijí v jejich školce. Neboť fakt je, že ten starý dům je sešlý, že je tam plno prostopášností a zpátečnictví. Nedovedou tam vyrá-
bět hračky tak rychle jako my, ani ne tak lacino a nedovedou se ani mezi sebou shodnouti. Pohleďte: Nás tu žije ve vzorné jednotě 48 států. Proč si z nás nevezmou příklad? Důvody mají stejně dobré jako my: Tak jako my všichni jsme Američané, oni jsou všichni cizinci. Kdyby měli trochu slušnosti, jistě by se mohli shodnout. Není divu, že Amerika zůstává opodál ve svém romantickém snění. Ve svém romantismu a dobrodružnosti nechce viděti skutečnost, jinak než jak si je představuje je loyální své svaté památce bez ohledu na materiální zájmy. Řekla si, že každý evropský státník je přemoudfelý machiavelista a nic nepomůže, ukážete-li jí pravý obraz evropských státníků: zůstává věrna svým ilusím. Má jakési nejisté povědomí o tom, že její miláček Washington před dávnými a dávnými časy jí pohrozil mírně, ale rozhodně prstem, řka »Hleď, ať se nezapleteš s Evropany!« a její urputní finančníci marně jí ukazují, že americké zájmy v Evropě mají cenu několika států Unie: Amerika přivírá polosncí oči a šeptá: »On řekl, že s nimi nemám nic mít«. Romantická Amerika!

Chcete další důkazy? Podívejte se, jaké místo zaujímá žena v americkém životě. Chlapci ji obdivují. Její moc a privileje mají původ v jejím postavení zidealizovaného typu lidské bytosti. Jest v mladších letech inspirátorkou, později vůdkyní mužovou. Nejprve milenka národa, pak jeho tetička; žena vládne v Americe, protože Američané jsou hoši, kteří nechtějí dospěti. Ona to je, která se zde ujímá činnosti, jež jinde patří dospělým: ona si všímá myšlenkového světa, ona má smysl pro krásu, kulturu, porozumění pro širší svět. Hoši v jejím okolí se baví a pracují a úzkostlivě dbají slušného chování, jak je určuje klub a škola; zůstávají tak věrní tradicím a společné základně, kterou se jejich nezkušené hlavy bojí opustiti. Toliko žena se odvažuje odkrývat nebe a peklo, jež tkví v individualismu; ona ví, co znamená přemýšlet s širší odpovědností a jak zkušenosti zvětšují naše svobody. Hoši vzhlí-
žejí k ní nahoru — předně k její kráse, pak k její inteligenci, kultuře a moudrosti. Žena jako milenka národa dělá hochy šťastnými a spokojenými projevujíc jim svou náklonnost; ale jako teta národa usmyslila si, že by hoši neměli pít, a hoši jsou suší. Ne že by se jim to přespříliš líbilo, ale, když se jich zeptáte podívajíse na vás, pak se usmějí, pak hodí okem po Ní a připustí, že »je to lepší tak jak to je«.

IV.

Mládí je často sobecké, a hoši jsou vždy dosti sobečtí. Hračky, nehračky, jsou v nich peníze a každý ví, že peníze znamenají — více hraček, ovšem. Velká barevná návěstí slibují podnikavým hochům oslnivý vzestup, a každý z nich se pokouší o to, aby se dostal až nahoru a měl odtud báječnou vyhlídku na krásná auta, na krasavice se sametovou pleť, na cestování a cigarety. Příležitostí je dost a velkých. Dovednost a energie dočká se jisté odměny. Ale každý hoch musí pečovat sám o sebe a »obchod není sentimentální milosrdnost«. — Sobeckost hochů může být ukrutná.

Ale jsou-li hoši sobečtí, dovedou být i velkomyslní. Tito zdraví a energičtí hoši počítají peníze, které dostávají, ale nepočítají těch, jež vydávají.

Neboť tyto děti tak přímé a bezprostřední, někdy tak nezpůsobilé, někdy tak nevědomé, tak klidné a bezpečné ve své omezenosti, která jim nevaří, tyhle děti tak zdravé a silné při všech svých chybách jsou děti dobré. Jsou to dobré děti, a chtějí být dobrými dětmi. Žádný jiný národ, až snad na Anglii, z jejíhož starého domu tyto děti přišly (není o tom pochyby) nemůže prokázati vyšší smysl pro povinnosti k celku a pro službu národu než tenhle chlapecký klub, jímž Amerika vlastně je. Každý chlapec a děvče touží po možnosti sloužiti. Služba společnosti je tak silným lákadlem, že mnohá žena nevidí v mateřství a domácnosti dostatečného uplatnění svého já a chce být občankou a výdělečně činnou ženou spíše než matkou nebo manželkou. Spokojenost všech je příkazem; demagogové a političtí agitátoři dosáhnou čeho chtějí jen když předstírají, že jim jde o obecný prospěch. Vady amerického politikaření vyvěrají z neznalosti a lehkověrnosti, ale ne z nedostatku veřejného mínění. Tím, že veřejné mínění je přiváděno na scesti tím se občas stává, že političtí chvastouni ovládají celé kraje. Ještě jedna vlastnost tu hraje roli: překvapující lehkověrnost a neuvěřitelná důvěra k těm, kteří něco vědí. Důvěřivost Američanů omlouvá, že byli svědky za svého života toho, že se staly věci neuvěřitelné. Oni věří v pohádky — jednak proto, že jsou ještě v dětském věku, jednak proto, že uprostřed pohádek žijí. Dovedou si sami pohádky spřádati a dělají to s takovou opravdovostí jako dítě, které začíná tím, že věří ve své výmysly, dříve nežli vás pozve, abyste je vyslechli.

Děti přes to, že nadělají mnoho rámusu o nezávislosti a individualismu, jsou velmi družné. Američtí hoši se navzájem spojují, při každé příležitosti. Při hře i modlitbě, při hostině i hladovění, při práci i zahálce — všecko je aranžováno hromadně. I věci rázu velmi soukromého... Amerika jest zemí kde milující se dvojice se sdružují! Kiwaní a Rotary jsou symbolickým projevem družného ducha, který proniká všecek americký život. Sejděme se. Sejděme se za každou cenu. Nebudme osamoceni. Člověku je tak divně u srdce. Bůh ví, co by se stalo naší duši, kdybychom byli sami. Mohlo by se stát, že bychom dokonce přemýšleli. Ne. Poklepejme si na ramena a budme veselí. Můžeme si třebaš pozvat přednášeče, aby nám něco vykládal. Nemusí to být dlouhé a můžeme to zas zapomenout až řečník odejde. Ale sejděme se.

Tento duch kolektivity vytváří jednotný národ z různorodých složek imigrace. Silné kolektivní povědomí je k tomu klíčem.

V.

Tyto děti jsou obří děti a jejich hračky jsou ohromné. Jejich materialism jest, pravda, jenom fásí v jejich vývoji, není to podstatný rys jejich povahy. Ale uvědomme si, jak proniká celé jejich bytosti, jejich umění, jejich rozumu každé hnutí jejich mysli.

Velmi rádi dělají výzkum a instinktivně couvají před spekulativním myšlením; zkoumán je nejmaterielnější forma duševní činnosti při níž iniciativa ducha je vedena a podporována samou přírodou. Nad to ještě starý dům Matky Přírody jest skvělým místem, kde lze se toulati po všelijakých koutech a skrytých pokojích. V tom silném badatelském smyslu vidím u Američanů znak duševního života v jeho prvním stupni: jest to seznamování se s vnějškem tohoto světa, živá záliba v dobrodružstvích na oceánu hmotných věcí; a dále prospěchářský smysl mládí a instinktivní nedůvěra, s kterou mladé mozky pohlížejí na možnost vletnouti v řídký vzduch spekulace. Ale velký sklon ke zkoumání je něco docela jiného než nechuť ke všemu u duševnímu snažení jež je typické pro Angličana. Američan nemá vrozenou nezvědavost ve věcech duchových. Jeho zvědavost je opravdová. A proto, ačkoliv při povrchním pozorování připomínají některé duševní znaky Američanů na

Angličany (a ačkoliv historicky a rasově nade vši pochybnost souvisejí charakteristickými rysy s Angličany), Američan se liší od Angličana tím, že s větší energií se přiklání k rozumové práci. A to je znatelný příslib vzrůstu.

Podobný závěr se nabízí již úvaze o americkém životě uměleckém. Amerika vyniká v architektuře. Ten fakt si zasluhuje povšimnutí. Proč je architektura uměním americkým par excellence? Malý pohled na umění vůbec zodpoví otázku. Umění, jak já je pojmám (přál bych si, aby profesori estetiky a kritikové v tom byli se mnou za jedno) je vyjádření ducha pomocí hmoty. A umění možno rozříditi v hierarchickou stupnici podle váhy a hustoty hmoty již je k jeho provádění potřeba. Na spodním konci stupnice je architektura. Pak přijde sochařství, malířství, básnictví, a konečně hudba. Básnictví potřebuje nápadu a konceptu — a v tom tkví ještě jistá dávka hmotnosti. Z prvků, jež skládají hudbu, tón podržuje ještě v sobě stín hmoty, kdežto rytmus jest pojem čistě duchový; architektura naopak jest převážně masivní a užítková. A tak americký úspěch v architektuře jeví se jako další doklad materiální fáse v jejím vývoji.

Kdyby Amerika byla trvale nenadanou v oboru umění, byla by občasné projevila relativně větší dovednost v některé jiné estetické oblasti nežli v architektuře. Ale fakt, že Amerika, zatím co má malé úspěchy v jiných druhích umění, vyniká v architektuře, dokazuje, že je v počátcích nadějně umělecké kariery. Po architektuře je z amerického umění nejlepší sochařství, pak malířství; básnictví a hudba jsou na místě posledním.

Neboť americké cítění jest ještě velmi materiální. Tím si vysvětlujeme, že Američané vyjadřují hnutí myslí v metaforách materiálních nejčastěji stejnými slovy jako pohyby těla: pozdvižený, rozechvěný a pod. Tyto příklady už samy o sobě (i když nebereme v úvahu americké nadsazování) stejně jako zřejmá životnost americké architektury ukazují, že vnímavost Američanů je od přírody bohatá tak jako jejich duch je od přírody zvědavý. Od budoucnosti amerického života dá se tedy mnoho očekávat. Hoši porostou.

VI.

Jen jestli... Fáse může být jenom fásí a přece jen může ohrozit všechno. Materialism plodí své apoštoly i kněze; možná (co je nemožného?) z něho udělati náboženství. Spojení materialismu s touhou po sdružování je jedním z nejhorších nepřátel pravého a zdravého vývoje.

Návštěvník, který se pohybuje mezi muži a vidí ty všechny instituce brzy pozná, že převaha života hospodářského nad intelektuálním je větší v Americe než kdekoliv v Evropě — necháme-li, ovšem, stranou Rusko, kde jest absolutní. Zdá se mi, že zde nutno hledati příčinu té poměrné stejnosti v názorech na duchovní věci; toto jest okolnost, která je nejvíce nápádná návštěvníku současné Ameriky. Když stát španělský splynul s církví (kterážto tendence se projevuje dnes i v Americe: viz americké vlajky na oltářích), inkvisice páčila kacíře. V americké atmosféře kacíři pomrzou, což jest proces vyžadující jiné teploty, ale jinak je to stejně kruté. Ale sv. Augustin byl přesvědčen, že kacíři jsou dobrá instituce. A totéž myslí i někteří lidé z nás.

Snad jsou to dětské nemoci amerických hochů. Snad z nich vyrostou. Ne-li, svět ztratí velkou civilizaci. Neboť Amerika dává mnoho nadějí, a splnění jich by mělo být přáním všech, kdož milují život pro život bez ohledu na místo, čas nebo rasu. I dnes jest v Americe dosti živých dokladů intelektuální moci, kterou má tato země v zásobě. Její nejvyšší produkt nejsou velké továrny — konec konců hračky a výroba hraček — ani její mrakodrapy — opět hračky — ale kouzlo některých amerických žen. Kouzlo, které se nedá definovat, které je nezá-

vislé na rodu a věku, jež jest duchovým bohatstvím; je to viditelný květ života. Mohlo by se namítnouti, že takových žen je v Americe málo. To je správné. Okouzlujících žen je tak málo jako geniálních mužů. Ale vydá-li země geniálního muže, je respektována pro vždycky. A jsou-li po zemi roztroušeny okouzlující ženy, je to důkazem, že je v ní život, který otvírá světu oči a vzbuzuje jeho podiv. (*»Harpers Magazine.«*)

ŽIVOT A INSTITUCE

N. Melniková-Papoušková:

O našem poměru ke zvířatům.

Podnětem k tomuto článku byla demonstrace, kterou uspořádal 7. října v Praze Spolek pro ochranu zvířat. Poprvé demonstrovaly u nás nikoli rozmanité strany, ale spolu lidé i zvířata. Ve předu šlo šedesát koní, pak se nesly klece s rozličnými ptáky, a posléze průvod uzavírali psi od nejčistokrevnějších až po obyčejné voříšky, jejichž dvacet či třicet posledních předků patřilo k různým rassám. Takový byl i onen psí stařešina, jehož staříčkový pán nesl za ním veliký nápis: »Třicet let sloužím svému pánu«. Cíl tohoto průvodu? Přivábit pozornost co největšího počtu lidí ke zvířatům, protestovat proti téměř vždy zbytečné vivisekci, založit něco na způsob jakéhosi chudobince pro ztracená zvířata bez příbytku, která se dostávají k antouškovi, kde až do nedávna byla bez lítosti utrácována. Vidím už teď, když píši tyto řádky, kterak mnozí ze čtenářů vrtí hlavou, ironicky se usmívají a někteří rozhořčeně prohlásují: »V době, kdy nebyla ještě vyhlazena sociální chudoba, kdy děti často potřebují kousku chleba, mluvíte o zabezpečení psů a koček! Daleké fantasie!« Nebudeme se přít, vážený oponente, každý má svůj vkus. Dovolím si jen podotknout, že především dobrý poměr ke psům naprosto nevyklučuje boj za lepší postavení dětí a nešťastných vůbec, a za druhé ti, kdo zpravdila hlasitě se rozhořčují pro ubohé děti, sami pro ně nejméně udělají. Se státního a sociálního hlediska je ovšem soukromá dobročinnost věc velmi sporná, ale myslím, že ti, kdo dávají, nemohou se naprosto odsuzovati. Ti, kdo dávají bratřím svým nejmenším — zvířatům — získávají si tím větší zásluhu, že ani stát, ani žádná jiná veliká a mocná právní organizace nepřišla na pomoc těmto utištěným. Je podivné také to, že vydávají-li lidé, mající určitý majetek, veliké částky na toalety a jiné daleko ne sociální potřeby, mlčí se a nikdo se nedívá, ale stačí, aby se začali soukromě zabývat o takovou otázku, jako je ochrana zvířat, a již proti nim vzkypí výtky zuřivých moralistů a výklady o nemravnosti toho, utrácet veliké částky na čtyřnožce, když . . . a tu se opakuje od počátku celá tiráda o lidské nouzi. Nebudeme ovšem ohýbat hůl na druhou stranu, neboť každá přehnanost je škodlivá, nebudeme žádat, jako Swift, aby se lidé podobali koním, ale nebudeme se podobat ani těm, kteří na každé pomocné hnutí odpovídají svým »ale«.

Člověk, který nemá rád zvířata, není ovšem zrůda, ale je na nejlepší cestě stát se jí. V každém případě jednou z vlastností jeho charakteru bude tvrdost a egoismus, který dovedně zastírá domnělou láskou k člověku, pýcha. Polovzdělaný člověk si především myslí, že ví všechno, protože svět je stejně jednoduchý duch,

jako dejme tomu jeho kapsa. Všechna energie takové osoby směřuje k pohrdání těmi, kdo si ještě lámou hlavu nad zbytečnými — jak říká — »filosofickými« otázkami. Všichni, kdo myslí jinak, než on, jsou pod ním. Svět je pro něho vybudován na způsob pyramidy, u jejíhož podnoží leží minulá, divoká doba a divoké druhy, vrcholek pak zaujímá on s Darwinem. Takový člověk může ovšem pohlížet na každého němeého tvora jako na něco nízkého, co vůbec nezasluhuje ani pozornosti ani soucitu. Právě tento typ lidí vynalezl pořekadlo, že psu patří psi smrt.

Prostý člověk vesnický i městský vyvyšuje se mnohem méně nad ostatním tvorstvem, více se s ním stýká a lépe je chápe. Zcela neuvědomělí prostí lidé sžijí se mnohdy s domácími zvířaty tak, že začínají s nimi mluvit, ne-li jako s rovnými, pak alespoň jako se zcela rozumnými. A skutečně pozorujeme, že zvíře, které je ve styku s člověkem, začíná chápat mnoho z toho, co dříve bylo mu tajné, ba nabývá určitých zvyků, spojených s tím či oním člověkem. Prvou známkou takového rozvíjejícího se intelektu je poznávání člověka. Známe na příklad ženu jednoho povozníka, která nosí koním každý kousek chleba, který jí zůstane. Jeden z konů v konírně, zřejmě nejnadanější, poznává ji už z dálky a v blízkosti začíná ji tahat za rukáv. Něco podobného můžeme pozorovat u hradečanských medvědů, kteří přímo prohledávají kapsy svého dozorce a vybírají z nich buchtu a rohlíky, a ponechávají chléb na horší dobu. Dalším studiem je poznávání hlasu, pak jména, vysloveného jiným člověkem, a posléze jednotlivých slov. To pozorujeme zvláště často u psů. Ale v dětství jsem znala vlka, který vyrostl mezi lidmi a reagoval nejen na své jméno, ale i na jednotlivá slova, jako jídlo, spát, procházka atd. Podle vyprávění jednoho legionáře medvídek, který jezdil s nimi na Sibiři, dospěl svým rozumem až tak daleko, že lekal prodavačky, aby mohl volně vypít mléko, připravené na prodej. Vůbec medvěd nejen se snadno učí, jak je to vidět z jarmarečních círků, ale sám není bez určitého humoru. Má babička, která vyrostla v zapadlé volžské provincii, vyprávěla, že medvěd, který žil u nich volně ve statku, pomstil se za urážku, které se mu dostalo výpraskem, tím, že vypil nejprve vodku, připravenou na stole pro hosty, pak stáhl ubrus a nakonec vylezl na střechu, kde rozebral komíny. Já osobně jsem byla svědkem méně složité pomsty: kocour, vytaháný za ucho, přišel ke svému pánu a udělal na něho to, co obyčejně dělal do bedničky; po tak hrdinském činu se schoval, ale tak, aby měl možnost pozorovat výsledek svého činu. Ve všech těchto případech jde ovšem o obecný vzestup intelektu pod vlivem styku s lidmi vůbec.

Nebudeme se však pouštět do podrobností. Předjeme-li od přítomnosti k dobám, jež jsou za námi, uvidíme něco analogického. Do osmnáctého století nejvyšším kritériem všeho bylo náboženství a to rozdělovalo celý život na dvě části. Na pravo od církve šlo všechno osvětlené, na levo všechno ne-li prokleté, pak v každém případě méněcenné, světské. A tu vidíme, že formule: »Blahoslavený, kdo i hovado miluje«, staví se bok po bok slovům: »miluj bližního svého jako sebe samého«. Nejsvětější ze všech svatých — protože nejlidštější — bratr nejmenší sv. František z Assisi byl naplněn nekonečnou láskou ke všemu tvorstvu: »Z rozjímání prvního původu všeho tvorstva přehojnou vrou-

cností jsa naplněn, zvířata kterákoli drobná bratry neb sestrami nazýval, věda, že jeden mají s ním počátek«, píše v životopisu Františka z Assisi sv. Bonaventura. V téže knize nalézáme celou řadu popisů, jak se František setkával se zvířaty. Ponecháme-li stranou zázračné vysvětlení těchto vztahů, pak před námi vystává velmi citlivý člověk, který se dovedl přiblížit i k nejpláššímu zvířeti a přivábit je láskou k sobě. Nesmíme zapomínati, že při mnoha životních případech pomáhá zvířatům instinkt, který zkracuje a mnohdy nahrazuje badatelský a myslitelský proces. Pes nebo kočka na př. cítí, bude-li se k nim chovat dobře či špatně člověk, kterého nikdy dříve neviděli. Zde je na příklad od sv. Bonaventury klasický popis setkání sv. Františka s ptáky: »V jiný čas, kráčeje s jedním bratrem bažinami benátskými, přišel na veliké množství ptactva, sedícího a švitořícího v křoví. Uviděv je, řekl tovaryši:

»Bratří ptáckové chváli Stvořitele svého, pojďmež i my mezi ně a chvály hodinky kanonické zpívejme.« A když vstoupili mezi ně doprostřed, ptáci se nehnuli s místa. Ale že pro štěbet jich neslyšeli se druh druhu v říkání hodiněk, muž svatý, obrátiv se, řekl ptáčkům: »Bratří ptáckové, nechejte zpívání, dokud neodříkáme Bohu povinných chvál.« A ptáci ihned umkli a zůstali mlčky, až oni zvolnapoříkali hodinčky a vzdali chvály a svatý Boží jim dovolil opět zpívat. A přijavše od něho dovolení, ihned po svém obyčeji dali se do zpěvu.«

Ale skončeme svou výpravu do minulosti, mající ukázat, že láska a humánní poměr ke zvířatům nejsou něco, co bylo vynalezeno naší dobou. Ze všeho, co jsem mohla prozkoumat, dospěla jsem naopak k výsledku, že v naší době jen nejkulturnější národové pocítili určitou povinnost ke zvířatům. Podle toho, jak se široké massy chovají k domácím zvířatům nebo v zoologické zahradě, může se posuzovat jak kulturní úroveň, tak dokonce i charakter národa. Myslím, že vztekli psi bývají ve Francii stejně jako v jiných zemích, a přes to nejen na venkově, ale i v Paříži chodí psi bez náhubků a nikoho nekousají. Dále ti psi žijí v příkladném přátelství s kočkami, poněvadž je nikdo nikdy proti sobě neštvě. Viděla jsem podivuhodné scény, kterak šofér troubil na znamení kočce, která přecházela ulici, jak zpomalil jízdu, když neběžela dosti rychle, jak se desítky lidí vyhýbaly psu, spícímu na sluneční straně chodníku, a nikdo ho nekopl ani mu nešlápl na nohu. Vezměme Anglii a uvidíme, že filantropie se tam namnoze rozšiřuje i na zvířata. Ale anglosaská rasa udělala ještě více, — snaží se totiž pochopit a podrobně poznat zvířata. Tolik krásných knih o domácích i divokých zvířatech, kolik jich bylo napsáno v angličtině, najdeme sotva kde jinde. Mnozí z těchto spisovatelů upadají sice do svůdného omylu, že totiž zvířata zlidšťují a připisují jim lidskou psychologii, to je úplně pochopitelné, ačkoli koncem konců nežádoucí. Naším cílem není převychovat zvířata podle lidského vzoru, ale prohloubit naše znalosti, probádat blízký nám, ale zároveň neznámý svět zvířat. Vřelá láska pomůže zde více než studený nůž.

U průměrného kulturního Evropana nespécialisty může být dvojí způsob, jak přistoupiti ke světu zvířat: ve velkém měřítku knižní, v malém přímý styk. Čtenářů knih o zvířatech najde se nyní velmi mnoho, tím spíše, že většinou se tím ukájí také dobrodružný instinkt. Sedět doma a číst o džunglích je ovšem při-

jemné a poutavé; tak se pasivně ukáží nejen vrozená zvědavost o tom, čeho jsme neviděli a neznáme, ale kdesi v hloubi duše milujeme, nýbrž často také touha po hrdinství a statečnosti, udušená životními poměry. Čtenář knih o zvířatech je často prostě odrůdou čtenářů dobrodružných románů, která se rozmnožuje se závratnou rychlostí. Čím civilisovanějším a normovanějším se stává život, tím více člověk vnitřně touží po primitivní romantice a vůbec po neočekávanosti. Ti, kdo přicházejí od knih k jejich přímému sujetu, to jest ke zvířatům, jsou nesporně tvořivější a aktivnější. Vylučují z této kategorie dámy se psíčky, pro které pinčlík nebo pekínský psík je jen dekorativním předmětem. V lásce ke zvířatům vyrovnávají se sociální i kulturní rozdíly: dělník, pečující o svého kanárka, kočí, rozmlouvající s koněm, umělec, zanechávající práce, aby vedl psa na procházku, spisovatel, který dovoluje kocourovi, aby spal u něho na stole, jsou si v zásadě rovni. Rozdíl začíná se teprve tehdy, když srdeční proniknutí přechází v myšlenkové, ale to už nezávisí na charakteru, ale na vzdělání. Nesním o tom, abychom se připodobnili sv. Františku z Assisi, ale jítí v jeho stopách ke zvířeti můžeme a měli bychom jítí. Proč? Ale třeba proto, abychom pronikli, když mlčí srdce, do neznáma, které nikdy se nemůže pochopit, když se předem pokládá za nesmírně nižší. Když rozřezáme anatomicky zvíře, poznáme jen hlavní části jeho těla nebo i jejich funkce, život však uklouzne mezi prsty. Jen živý od živého může poznat tajemství jeho života.

Al. Tašner:

Co s němčinou?

Jako doplněk k naší nedávné poznámce o nepřestávající nutnosti umět německy otiskujeme tento článek.

Nešťastná němčina! Nemohli jsme naléztí správný poměr k ní za Rakouska a nemůžeme jej naléztí ani teď.

Děláme s ní nyní pětrosí politiku: stavíme se, jakoby jí nebylo a jakoby bylo zcela lhostejno, učíme-li se jí nebo ne. Ve školách se tlučé vyučování němčině jako za Rakouska, celá reforma, na níž jsme se za 10 let samostatnosti zmohli, záleží v tom, že se na škole národní vyučuje až od IV. školního roku místo od třetího a že se na středních školách a učitelských ústavech zavedla povinné. Jinak se o vyučování samo valně nikdo nestará. Za to upravuje se výnosy vyučování jiným moderním jazykům, nařizuje se i povinné vyučování azbuce na středních školách. Ano, bylo by to správné a pěkné, jen kdyby se při tom nenechával náš poměr k němčině nerozřešený. Je na čase, abychom se podívali jednou řádně pravdě do očí: **Je nám němčina třeba?**

Dejme mluvit číslicím:

Podle úředního výsledku sčítání z r. 1921 máme v Čechách Němců 33%, na Moravě 20.9%, ve Slezsku 40.5% na Slovensku a Podkarpatské Rusi 4.7%, v celé republice průměrně 23.4%.

Podle povolání je v průmyslu a v živnostech Němců: v Čechách 37.6%, na Moravě 21.1%, ve Slezsku 34%. V obchodě, peněžnictví a dopravě Č. 33.8%, M. 22.8%, Sl. 45.3%. V zemědělství, lesnictví a rybníkářství Č. 27.3%, M. 18.8%, Sl. 49.1%. Ve službě státní a vojenské Č. 26.6%, na M. 24.5%, ve Sl. 49.7%. Ve vojsku samotném v Č. 12.7%, na M. 20.8%, ve Sl. 25.1%.

Tedy Němci tady jsou nejen na papíře, ale ve všech oborech veřejného života, a s nimi i jejich němčina. Musí se s nimi jednat v jejich mateřtině za okolností, která blíže stanoví ústava. To však znamená, že stát musí mítí lidi znalé jazyka

německého. To znamená dále, že musí ovládati němčinu každý, kdo při plnění své povinnosti přijde do styku s Němci. Z toho vyplývá, že stát má nejen právo, ale přímo povinnost vymáhati znalost němčiny na každém zaměstnanci, který přijde pravděpodobně do styku s Němci. To však jsou zaměstnanci všichni, ježto může stát své zaměstnance podle potřeby přesazovat po celé republice. Tím spíše jest toho dbáti při obsazování míst v území smíšeném a německém. Dochází tu nezbytně ke zkoumání jazykové kvalifikace, a podmínkou lepší kvalifikace je úplné ovládnutí obou jazyků. Upozorňovalo se na to brzy po převratu s různých stran; marně. Zatím se Němci učili a učí pilně česky — sami jsme je k tomu důkladně donucovali (restrincké!), ale o jazykovou kvalifikaci našich lidí se nikdo nestaral. A teď najednou poprask v národě, bije se na poplach: »Němci nás vytlačují z úřadů!« — Nikoli Němci, ale my sami, neschopnosti jazykovou, a naši moudří vlastenci, kteří neustávali křičeti, aby se nikdo německy neučil.

Ještě ožehavější stav je v průmyslu. Serie článků J. Hejdy v *Prítomnosti* »Komu patří průmysl?« uváděla podrobně čísla, která by nám měla promluvit do duše. Rekapitulujeme stručně. V rukách německých je:

Chemický průmysl 60%, těžká (všeobecná) chemie 70%, umělá hnojiva 60%, dehet a jeho deriváty 95%, výbušné látky a zápalky 30%, rafinerie olejů 90%, barvy a laky 70%, léčiva 30%, mýdlo a voňavky 50%, svíčky 55%, sklo duté 80%, lahvové 93%, tabulové 91%, lité a zrcadlové 100%, celkový sklářský průmysl 85%, jablonecké zboží 88%, papír 80%, papírové zboží 80%, grafika 40%, cement 80%, cihly 20%, porcelán 90%, keramika 25%, kůže a úsně 40%, smíšené závody kož. 38%, obuv 15%, textilní průmysl bavln. 75%, vlnářský 85%, len, juta a konopí 85%, hedvábí 100%, pletené a stávkové zboží 95%, průmysl pomocný 87%, kamenné uhlí 66%, ocelárny a strojírny 70%, elektrotechnika 70%, textilní stroje 90%, hospodářské stroje 20%, vagony 75%, automobily a letadla 15%, zbraně 5%, knoflíkové a drobné zboží 90%, pily 50—55%, nábytek a stav. truhl. 40%, nábytek z ohýb. dřeva 90%, hudební nástroje 90%, různé dřevěné zboží 60%, mlýny 30%, cukr surový 49%, rafin. 58%, čokoláda a cukrov. 50%, kávové nadržky 55%, slad 63%, pivovary 40%, mléko, máslo a sýry 34%.

Účast Němců v průmyslu si tedy vynucuje důkladný respekt. A zase ta otázka řeči. Ovšem, máme právo žádati, aby Němci s námi mluvili česky, chtějí-li s námi obchodovat. Ale jde tu o peníze a tu je rozhodně ve výhodě ten, kdo druhému lépe rozumí. Však také my chceme prodávatí Němcům, tu zase oni budou chtítí, abychom s nimi mluvili německy. V oborech, kde jde o konkurenci, je to pro průmyslníka a obchodníka životní podmínkou, aby ovládal oba jazyky.

Je také pravděpodobně, že jsou naši lidé nuceni hledatí zaměstnání též v podnicích německých. Při konkurenci dostanou rozhodně místo lidé, kvalifikovaní lépe po stránce jazykové. Tady přestávají jak na straně německé, tak i české vlastenecká hesla, a nastupuje konkurenční nutnost ovládati oba jazyky. Nebude nám také na škodu, naučíme-li se něčemu od německých průmyslníků a obchodníků. Tu ovšem nemůžeme čekat, až se oni naučí k vůli nám česky, aby nám posloužili.

A zase je tu stát. Dnes už, bohudíky, obecně se uznává, že rozvoj našeho státu závisí na klidném soužití s Němci. Už se i prakticky řeší. Máme dva ministry Němce ve vládě, průmyslníci a peněžníci jsou už dávno dorozumění, scházejí se k společným poradám i rolníci obou národností, živnostníci, spisovatelé, žurnalisté, umělci, universitní profesoři. Ba, i studentstvo, živel nejhorkokrevnější a tedy z přirozenosti nejradikálnější, hledá a nachází příležitost k dorozumění. Podobně i ve sportu jsou navázány styky. Učitelstvo se už dříve našlo v akcích existenčních, a u dělnictva se to rozumí samo sebou. Máme si při tom vystavit a čekat, až se Němci naučí česky?

A je tu i vojsko. Vážná práce výchovná a výcvik německého vojáka nejsou jinak myslitelné než němčinou, což vyžaduje náležitě jazykové kvalifikace našich důstojníků a instruktorů. Máme přece smutnou zkušenost ze starého režimu, jak to dopadlo s nesmyslným nucováním němčiny vojákům českým. Tedy zase zájem státní!

Je-li skutečnost taková, pak je němčina bezvýznamnou pro ty, kteří dovedou se dívat, státní nezbytností! Ale tu nepostačí jen volat: »Češi, učte se německy!«

Stát musí mít na tom zájem, aby se tak stalo, musí k tomu napomáhat. A tu především přicházejí v úvahu školy. Nestací pouze nařizovat, aby se vyučovalo, aby byla němčina povinná, ale třeba také přihlídnouti, aby se vyučovalo řádně, s výsledkem.

Dosud, jak se zdá, nikdo se o to, jak se němčině vyučuje, valně nestaral. Do veřejnosti proskočí jen tu a tam zpráva, stesky, ale na tom zůstává. Už ani učitelstvo není s nynějším stavem vyučování němčiny spokojeno a volá po nápravě. Zprávy, které se tu a tam objeví v časopisech, jsou zdrcující. Tak na př. v článku Dr. Jos. Jančaríka »O studiu na učitelských ústavech« (Ped. Rozhl. 1927) uvádí se v odstavci, »Co se studentům nelíbilo«, v I. roč. (mezi jiným) i němčina (prý přechod ze škol měšťanských), ve III. roč. (mezi jiným) opět němčina: příliš nesnadné články, mnoho látky, žák hledá až 4 hodiny (!) slůvka a někdy je ani v několika slovnících (!) nemůže najít! V odstavci »Přání žáků« se žádá, aby byly zmírněny požadavky z němčiny a hleděno k praktickému užítí (prosím, tohle žádají sami žáci, kdežto by to mělo být samozřejmé!) IV. roč. píše: »Jak je německy »podstatné jméno«, musíme vědět, ale jak se řekne »rohlík«, nevíme. A dále: »největší nechut je k němčině.« »Nepříliš oblíben« je přirodopis, matematika, kreslení a zvláště němčina. Ale to jsou poměry nebezpečné! Vždyť jde o živý jazyk, s kterým se denně shledáváme, který je státní i hospodářskou nezbytností a existenční otázkou statisíců našich lidí, tedy jazyk, který by měl být jedním z předmětů nejpraktičtějších! A na jiných školách není lépe, ne-li ještě hůře.

Tedy zde se musí něco stát. Nynější stav je důkazem, že celá dosavadní organizace vyučování němčiny je pochybná, metoda i cvičebnice jsou špatné. Je tedy nutno celé vyučování němčiny na českých školách zreorganizovat, zavést novou, správnou metodu a dát do ruky učitelstvu i žactvu lepší cvičebnice. Všeobecně platí: nechat mluvnickaření a zavést vyučování konverzací!

PSYCHOLOGIE

R. Souček:

Zjišťování schopností pro povolání.

Ještě na počátku dvacátého století málokdo tušil, že psychologie, která do té doby byla vědou čistě theoretickou, nabude tak rychle významu pro praxi a život, jakého na příklad nabyly fyzika a chemie; že se vytvoří užitá psychologie, která se dá do služeb praktického života. Dnes již vidíme význam, jakého nabylo na př. ono odvětví praktické psychologie, které zkoumá psychologické činitele hospodářského života. Ze skromných počátků prodělala psychotechnika (tímto slovem se dnes většinou označuje praktická psychologie) hospodářského života tak rychlý vývoj, jako sotva která jiná moderní věda.

Co je předmětem této nové vědy? Především problém práce s psychologického hlediska. Lidská práce závisí na četných psychologických činitelích, k nimž pravidelně nepřihlíželo národní hospodářství. A tu jest úkolem psychotechniky zjistiti na př., jak by bylo nejlépe organisovati práci, jaká pracovní doba jest nepřiměřenější atd. Dále vyšetřuje, jaké požadavky kladou různá povolání na schopnosti uchazečů, a zjišťuje tyto schopnosti. Vedle toho zkoumá ovšem i ty otázky hospodářského života, které souvisí s odbytem zboží, na př. reklamu a působení na zákazníky.

Z těchto různých odvětví psychotechniky jest zjišťování zvláštních schopností a vloh, které jsou podmínkou, aby někdo mohl vykonávati úspěšně určité povolání, dnes již dosti propracováno a jeho užitečnost jest potvrzena praxí. Podám zde stručný obraz jeho dosavadního vývoje.

Zdá se býti samozřejmé, že každá práce má býti konána jen těmi, kteří jsou k ní způsobilí, ale k uskutečnění této samozřejmosti nevykonala společnost do nedávné doby téměř nic. Žádají se ovšem pro nejrůznější povolání výkazy o vykonaných zkouškách, avšak tyto zkoušky týkají se jen získání určitých znalostí nebo obratností, nikoli duševních vlastností a vloh.

Ani přirozené sklony nejsou zde zcela spolehlivým vodítkem. Tyto bývají totiž často podmíněny zcela vnějšími okolnostmi. Rodinná tradice na př. způsobí, že syn důstojníka si zvolí vojenskou dráhu, syn obchodníka se věnuje obchodu. Nebo žák horuje pro svého učitele nebo staršího kamaráda a přeje si, aby měl stejné povolání jako oni. Kdo zná sebe sama dosti, aby si mohl zvoliti své povolání podle svých předností a slabostí? K subjektivní neznalosti vlastní povahy přistupuje ještě objektivní neznalost požadavků a nároků, které kladou jednotlivá povolání na pozornost, na paměť, na bystrost smyslů, na soudnost, na trpělivost a jiné vlastnosti.

Všechny tyto okolnosti vedou k tomu, že volba povolání, ačkoli jest nejdůležitějším a nejzávažnějším rozhodnutím našeho života, děje se většinou z nahodilých a vedlejších motivů. Následek jest, že většina lidí není na svém pravém místě, že v každém povolání jest nedostatek zdatných a nadbytek prostředních nebo dokonce neschopných sil.

Tyto nedostatky nejsou ovšem vinou povolání a jeho požadavků. Každé povolání nalezne svého schopného muže, tak jako zase pro každého muže jest nějaké vhodné povolání. Příčina jest spíše v tom, že se při volbě nelhá duševní zvláštnosti jednotlivce. Proto jest tolik zklamaných a nespokojených, tolik ztroskotaných existencí.

Toto poznání vedlo již roku 1908 k založení poradny pro volbu povolání v Bostonu. Tato poradna seznamovala s hospodářskými, hygienickými, technickými a sociálními zvláštnostmi různých povolání a podávala zprávu o platových poměrech, počtu uchazečů a j. v jednotlivých povoláních. Také se snažila vzbuditi zájem učitelů o pozorování žáků, jejich osobních sklonů a schopností. Vypracovala rovněž metody vyšetřování duševních zvláštností. Takto měli býti vycvičeni poradci pro volbu povolání, kteří by byli přiděleni školám podobně jako školní lékaři. Ovšem metody byly ještě nedokonalé, takže hlavní zásluha bostonské poradny byla ta, že ukázala na důležitost volby povolání a zdůraznila nutnost všimati si jak zvláštností uchazeče, tak zvláštností práce.

Dále došel druhý americký ústav ve Filadelfii, kde Taylor se svými žáky usiloval o »vědecké vedení práce«, aby se tak ušlo plýtvání silami. Výsledky byly již tehdy, v začátcích, mnohdy překvapující. Tak bylo na př. v jedné továrně na ocelové koule po mnoho let zaměstnáno 120 žen tím, že zkoušely vyrobené koule, nemají-li nějaké nerovnosti. Jeden ze žáků Taylorových studoval psychické podmínky práce těchto žen a zjistil, že při této práci záleží především na t. zv. reakční době, t. j. době, které potřebuje osoba, aby reagovala, odpověděla na nějaké podráždění. Tuto dobu zjišťuje psychologie v laboratořích až na tisíce vteřiny. Na podkladě těchto pokusů, které vyžadují jen několik minut, bylo z oněch 120 žen ponecháno jen 35. Kromě toho byla denní pracovní doba zkrácena o 2 hodiny a bylo pečováno o časté, přesně vyměřené přestávky, aby se předešlo únavě, a o hygienické a pohodlné pracovní poměry. A jaký byl výsledek? 35 žen vyzkoušelo stejný počet koulí jako dříve 120 žen, a to ještě s větší přesností. Továrna mohla mzdu těchto 35 žen zvýšiti o 80 procent a měla přes to menší vydání. Dělnice i zaměstnavatel měli užitek, a to jen správným výběrem dělnic.

Tyto slibné začátky vyvolaly také v Evropě hnutí, které jest teprve v začátcích a jehož rozsah a význam se dnes ještě nedá odhadnouti. Zejména dnešní rozsáhlá hospodářská krize se svým stupňovaným konkurenčním bojem a tím podmíněná nutnost kvalitních dělníků a kvalitní práce ve všech odvětvích činí nezbytným psychotechnické vyšetřování schopností.

Ovšem cíle není vždy dosaženo tak lehce a jednoduše jako při oné zkoušce ocelových koulí. Tak shledal na př. Münsterberg při studiu práce telefonistek, že se zde uplatňuje několik rozdílných duševních činností a tyto že musejí býti zkoumány jednotlivě. Předně tu jde o dobrou paměť pro číslice. Ta byla zkoušena tím způsobem, že byla pomalu předříkávána osmimístná, devítimístná a desetimístná čísla, která žadatelky vždy na dané znamení měly opakovati. Povolání telefonistek vyžaduje dále pozornosti. Uchazečkám byl dán tedy úkol, aby v určitém textu po šest minut přetrhávaly tužkou všechna *a* po každé minutě na znamení zvonkem poznamenaly slovo, ke kterému dospěly. Takto se dalo vypočísti, kolik písmen bylo v šesti minutách poznáno a přetřeno, nebo přehlédnuto, a kolik přetřetí a přehlédnutí připadá na jednotlivé minuty. Některé kandidátky přetrhaly mnoho písmen, přehlédly jich však také mnoho, kdežto jiné přetrhaly málo, ale skoro nikdy nepřehlédly *a*; některé vykonaly v 1. a 2. minutě málo a pracovaly pak stejnoměrně, jiné začaly s velkým výkonem a pak ztlačně ochably. Jemnost odhadování prostorového byla vyšetřována úkolem vyznačiti čárkou polovici ve hraně archu papíru; chyby byly zaznamenávány na mm. Rychlost pohybů se zjišťovala úkolem učiniti tužkou na papíře v době 10 vteřin co možná největší počet klikatých pohybů určité velikosti. Ke zjištění přesnosti pohybů ležel na stole arch papíru, na němž byly nakresleny na různých místech tři kříže; uchazečka měla trefiti tužkou střed každého kříže. Odchyly byly vypočteny na mm, stejně jako při úkolu rozpůlení. Uchazečkám bylo dáváno ještě několik jiných úkolů, kterými se zjišťovaly vlastnosti, potřebné k dobrému vykonávání služby v telefonní centrále; pro znázornění však stačí snad ty, které jsem uvedl.

Výsledky všech těchto pokusů byly sloučeny a kandidátky podle nich seřazeny. Ukázalo se, že ty dívky, které se již v telefonní službě dobře osvědčily a které

byly bez vědomí vyšetřujícího psychologa mezi vyšetřovanými kandidátkami, byly při zařazení na prvních místech. U ostatních bylo srovnáno seřazení s výsledky dosaženými v následující tříměsíční praxi. Ukázal se rovněž souhlas, takže uchazečky, které byly poslední podle výsledku zkoušky, musily býti propuštěny pro neschopnost. Tím byla dokázána užitečnost předběžné psychotechnické zkoušky. Neboť dříve byly přijímány telefonistky (jichž společnost zaměstnávala desetitisíce) většinou podle osobního dojmu s počátečním měsíčním platem asi 20 dolarů. Avšak již v prvních šesti měsících musila jich býti propuštěna průměrně jedna třetina pro neschopnost. Považme, jak veliké vydání tím zbytečně vzniklo společnosti a jakou ztrátu času a energie utrpěly propuštěné bezúčelnou zkušební dobou.

Podobně byly rozličné jiné činnosti rozloženy v jejich složky a vyšetřeny způsobem, který byl co možná nejjednodušší a dovoľoval číselné hodnocení. Bylo to možné na př. u sazečů, aviatiků, obchodnických i jiných povolání. Jedna z obchodnických zkoušek byla na př. tato: Uchazeč má přezkoušeti správnost v součtech číslic. Nalezne-li chybu, musí posunouti skleněnou perličku na příslušné místo. Předloha jest dělána podle šablony, takže zkoušející uvidí pak na první pohled, kterou chybu uchazeč přehlédl a kterou poznal.

Při některých povoláních nedoporučovalo se rozložit práci v součásti, nýbrž ukázalo se výhodnější napodobiti celou činnost v laboratoři. Tak tomu bylo na př. při zkoušce strojvůdců, při které se podává v laboratoři v malém obraz celé situace.

Takto byly voleny různé cesty, aby se zjistila způsobilost. Z povolání, pro která jsou již vymyšleny a vyzkoušeny metody a aparáty k zjišťování způsobilosti, uvádím tyto: obchodní příručí, kancelářský úředník, písařka na stroji, elektrotechnik, zámečnick, hodinář, sazeč a knihtiskař, kadeřník, dělník v přádelnách, v továrnách kovového nábytku, žárovek, kaučukového zboží, řidiči automobilů, tramvavají, lokomotiv, aviatci, dopravní úředníci, telefonistky a j. Jakého významu v některých z těchto povolání nabyly psychotechnické zkoušky, ukazuje nám na př. statistika velké berlínské uliční dráhy. Při této bylo přijato po 50 mužích k výcviku za řidiče, jedni bez předcházející psychotechnické zkoušky, druzí se zkouškou úspěšně vykonanou. Řidiči z první skupiny zavinili v prvním roce své činnosti o 50 procent a v druhém roce ještě o 40 procent více nehod než řidiči ze skupiny druhé. Následek zkoušky bylo také zkrácení doby výcviku o 15 dní a značná úspora elektrické energie. Psychotechnickou zkouškou se tedy dosáhlo: zvýšení výkonnosti, šetření lidskou silou, zvýšení bezpečnosti provozu v zájmu provozního personálu i obecnstva.

Ptáme-li se na konec, pokud má pravdu praktik se svým zdravým rozumem a pokud psychotechnika se svými zkouškami, poučí nás statistika o tomto: Bylo zjištěno, že v 65 proc. případů se vyskytují rozdíly v mínění a hrubě omyly, když různí lidé mají posouditi svým rozumem tutéž osobu, a že kromě toho v 56 procentech případů se úsudek zcela změní, když se zeptáme týchž lidí po půl roce na jejich mínění. Naproti tomu zklamala psychotechnika průměrně jen v 3 proc. případů a zmýlila se během jednoho roku po zkoušce jen v 9 případech ze sta. Celkem platí dnes zkouška schopnosti za prakticky upotřebitelnou, když jest potvrzena v 90 proc. případů zkušenostmi praxe.